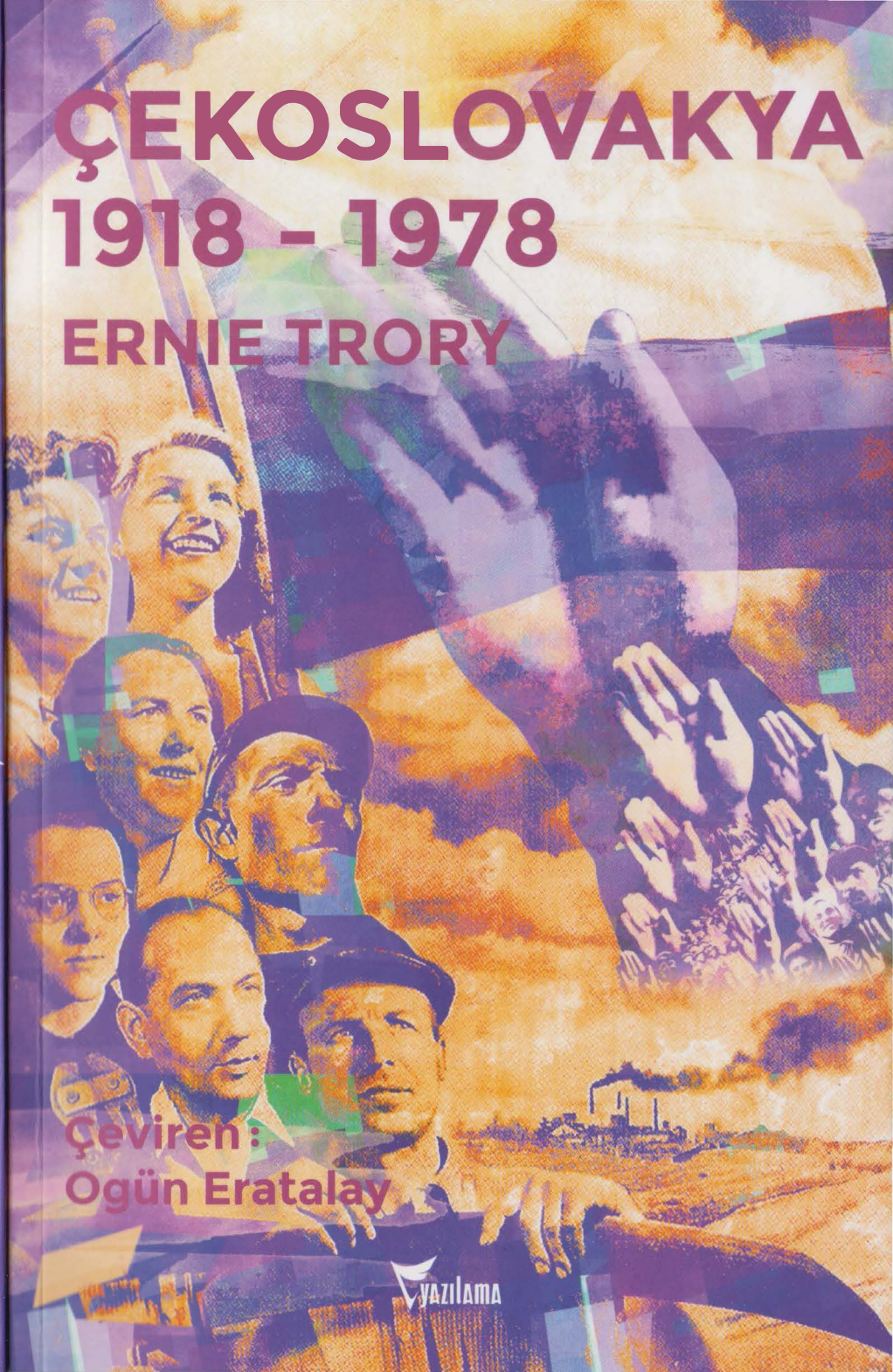
ÇEKOSLOVAKYA 1918 - 1978

ERNIE TRORY

Çeviren :
Ogün Eratalay

Yazılama

ERNIE TRORY ÇEKOSLOVAKYA 1918 - 1978

Çekoslovakya
1918-1978

Yazılama Yayınevi: 136
Dünyaya Pencere: 11

Çekoslovakya 1918-1978

Ernie Trory

Özgün Adı: Czechoslovakia 1918-1978
Çeviren: Ogün Eratalay
Editör: Selnur Aysever
Düzelti: Gamze Kulak
Kapak Tasarımı: Levent Karaoğlu
Sayfa Düzeni: Yiğit Berker
ISBN: 978-605-9988-52-0
Birinci Baskı: Ağustos 2016

© Yazılama Yayınevi

Baskı: Kayhan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Bakır ve Pirinç Sanayicileri Sitesi
Orkide Caddesi No: 9 Zemin Kat
Haramidere/Beylikdüzü/İstanbul
Tel: 0 212 875 4886-87 Faks: 0 212 874 4888
Sertifika No: 12156

Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Caddesi Osmancık Sokak
Betül Han 9/13 Kadıköy - İstanbul
0 216 338 5259
iletisim@yazilama.com
www.yazilama.com

Çekoslovakya 1918-1978

Ernie Trory

Çeviren
Ogün Eratalay

Yazılama

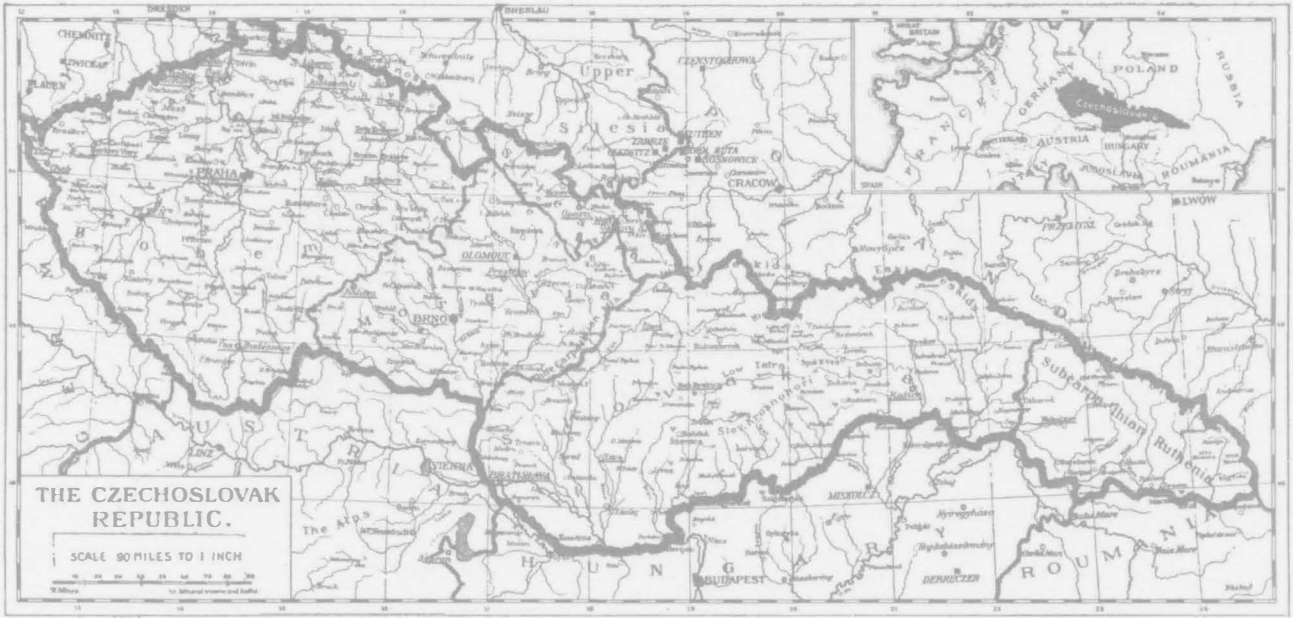
Ernie Trory: İngiliz komünist Trory 1913'te Londra'da doğdu. 1931'de katıldığı Büyük Britanya Komünist Partisi'nde çeşitli görevler üstlendi. Çeşitli sendikalarda faaliyet gösterdi. 1940'ta İkinci Dünya Savaşı için orduya alındı. Ancak açıklanmayan nedenlerle 1941'de askerlikten uzaklaştırıldı. Yaşamının büyük bölümünü Brighton'da geçiren Trory, pek çok eserinin yayımlandığı Crabtree Yayınevi'ni de bu kentte kurdu. 1977'de kurulan Yeni Britanya Komünist Partisi'nin kurucularından oldu. 2000 yılında yaşamını yitirdi. Çok sayıda makale ve önemli bir bölümü tarih alanında olmak üzere çok sayıda kitap yazdı. Eserlerinden bazıları şöyle: *Savaşlar Arasında, Emperyalist Savaş, Özgürlük Savaşı, Barış ve Soğuk Savaş, Churchill ve Bomba, Çekoslovakya, Almanya'da Sosyalizm, Macaristan.*

2000 yılında hayatını kaybeden yazar hakkında 28 Eylül 2000 tarihli Yeni İşçi adlı gazetede çıkan ölüm ilanı.

Komünist tarihçi ve yazar Ernie Trory'yi kaybettiğimizi derin bir üzüntüyle bildiririz. Fulham, Londra doğumlu olan Ernie Trory sağlık sorunları nedeniyle yedi yaşında Brighton'a yerleşmek zorunda kalır. Brighton İlkokulu'ndan sonra Ardingly Lisesi'ne devam eder. On beş yaşında okulu bırakır. 1931 yılında on sekiz yaşında Komünist Parti'ye katılır. Büyük Bunalım döneminde 1932 yılında işsizliğin protesto edildiği "Hunger March" adlı en büyük kitlesel eyleme katılır. 1936 yılında Moskova'yı ziyaret ettikten sonra 1938–40 döneminde partinin Sussex bölge yönetimini üstlenir. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından 1940 yılında silah altına çağrılır; ancak 1941 yılı Mayıs ayında hiç bir gerekçe gösterilmeksizin terhis edilir. Bu dönemde savaş dönemi yasaları uyarınca Güney Demiryolları Yol Bakım Dairesi bünyesinde işçi olarak çalışma görevi verilir. Çalıştığı dönemde Demiryolu İşçileri Sendikası'na girer, sendikanın yayın organında çeşitli yazıları çıkar. Sonraki dönemde Haywards Heath'deki ordu-kamyon imalathanesine geçer. Burada Birleşik Mühendisler Sendikası'na katılır ve işyeri temsilcisi olur. Savaşın ardından kendi yayınevi olan Crabtree Press'i kurarak siyasi eserlerinin tamamını basar. Emeklilik dönemine kadar mühendislik yapmaya devam eder, sendika toplantılarını kaçırmaz. 1977 yılında Yeni Komünist Parti'nin kurucu üyeleri arasında yer alır. Yeni İşçi (New Worker) ve Kutupyıldızı (Northstar Compass) adlı yayınlarda yazar. Boş zamanlarında, kış mevsiminde yüzme ve ağırlık kaldırmayla ilgilenir. Yetmiş yaş üstü kategorisinde ona ait olan dört adet halter rekoru bulunmaktadır.

Yeni İşçi, 28 Eylül 2000 Perşembe

Çekoslovakya Haritası

İÇİNDEKİLER

Yazarın Önsözü • 8

Cumhuriyetin Doğuşu • 11

Münih İhaneti • 15

Savaş ve Kurtuluş • 20

Sosyalizm Yolunda • 27

Soğuk Savaş • 31

Karşıdevrim • 33

Uluslararası Yankılar • 54

Ekonominin Onarılması • 61

Yazarın Önsözü

Elinizdeki, uzunca bir süredir yazmayı istediğim bir kitapçık. Sosyalist sistem içinde belki de en az bilgiye sahip olunan ülke Çekoslovakya'dır. Yakın tarihi herhalde en çok çarpıtılmış ülke olan Çekoslovakya, bizim için hâlâ geçerli sayısız dersler barındırmaktadır.

Birtakım kronolojik tesadüfler sonucu Çekoslovakya halkları için önemli yıldönümleri, içinde bulunduğumuz yüzyılın, sonu 8 rakamıyla biten on yıllarına denk düşmektedir. İçinde bulunduğumuz 1978 yılı 1918 yılında kurulmuş olan Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin 60. kuruluş yıldönümüdür; 1938 yılındaki Münih İhaneti'nin 40. yıldönümüdür; 1948 yılında kurulan Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nin 30. yıldönümüdür ve 1968 yılındaki başarısız karşıdevrim girişiminin (CIA tarafından verilen adlandırmayla "Prag Baharı") 10. yıldönümüdür.

Bu ülkede 1968 olayları hiçbir zaman tam olarak kavranamadı çünkü bu önemli döneme dair belgelere çok sınırlı sayıda kişinin erişim olanağı vardı. Olayların 1918, 1938 ve 1948 yıllarıyla olan bağlantılarını ise çok az kişi okumuştu. Ancak bu durumu düzeltmek için geç değil. Bunun için; sonuçları, Marksizm yerine duygusallıkla değerlendiren bakış açısının değiştirilmesi gerekiyor. Bu olayların dünya komünist hareketini neredeyse bölme noktasına getirecek derecede önemli bir dönüm noktası haline geldiği günümüzde, güncel gelişmelerin ışığında tarafsız bir gözle olgulara bakarak, bu olayın neresinde durduğumuzu yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor. Bu kitapçığın bu işe yaramasını umut ediyoruz. Alıntıların yapıldığı tüm belgeler kaynakça kısmında listelenmiştir.

28 Ocak 1978

Cumhuriyetin Doğuşu

1918 yılı Ocak ayının ortalarından başlayarak Çek toprakları ve Slovakya, emperyalist savaşa karşı yapılan ve bağımsızlık amacı güden grevlerle sarsıldı. 22 Ocak günü Prag'da 60 bin işçi, Plzen'de 35 bin işçi ve Kladno'da 24 bin işçi greve katıldı. Ocak ayındaki grev dalgası tüm monarşiyi [1] felç ederken, özellikle Macaristan'da büyük yankı buldu. Slovakya'da Nové Zámky, Vrutky, Zvolen, Banska Bystrica başta olmak üzere çok sayıda kentte grev yapıldı. Savaşın başlamasından beri ilk kez 1 Mayıs İşçi Bayramı, ilan edilen genel grevle, savaşın sonlandırılması ve sosyalist bir devlet kurulması taleplerinin yükseltildiği kitlesel gösterilerle kutlandı. Slovakya'daki Liptovsky Mikulas kentindeki gösteride Slovak işçiler, ulusların kendi kaderini tayin hakkını içeren pankartları taşıyarak, Çeklerin ve Slovakların birlikte bir devlet kurması talebini ilk kez dile getirdiler.

Devrimci dalga Avusturya-Macaristan ordusunu ve deniz kuvvetlerini de etkisi altına aldı. 1918 yılının Şubat ayında Kotor Körfezi'nde bulunan Adriyatik filosunda denizciler greve giderken, Mayıs ayında da kuzey Bohemya'daki Rumburk'ta konuşlu bulunan 7. Piyade Alayı'nın yedek taburu isyan etti. Ayaklanma 1917 Ekim Devrimi'ne tanık olduktan sonra Rusya'dan gelmiş olan Çek savaş esirleri tarafından örgütlenmişti. 1918 yılı sonbaharına gelindiğinde, Avusturya-Macaristan ordusu paramparça olmuş

1 Ç.N: Çekoslovakya 3 Kasım 1918 tarihine kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlıydı.

durumdaydı. Bünyesindeki askeri personel ise hızla askeri komiteler etrafında bir araya geliyordu.

Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin doğmasına sebep olan en önemli iç gelişme, 14 Ekim 1918 tarihli genel grevdi. Burjuvazinin ve Sosyal Demokrat Parti'nin sağ kanadının engelleme çabalarına rağmen, kıtlık içindeki Çek topraklarından yiyecek ihraç edilmesine karşı grev şeklinde başlayan gösteri, sosyalist cumhuriyetin kurulması için devrimci bir kavgaya evrildi. 28 Ekim günü, daha önce Haziran ayında Çek burjuvazisi ve Sosyal Demokrat Parti'nin sağ kanadı tarafından kurulmuş olan Ulusal Komite, iktidarı aldı. Bağımsız bir Çekoslovak Cumhuriyeti ilan etti ve yükselen devrimci dalgayı kendileri için daha güvenli olacak şekilde düzen içine doğru yönlendirmeye çalıştı. Benzer bir durum Slovak Ulusal Komitesi'nde de mevcuttu. 30 Ekim 1918 günü Slovakya, Macaristan'dan ayrıldığını ilan ederek, yeni kurulan Çekoslovakya Cumhuriyeti'ne onay verdiğini açıkladı. Bu şekilde toplumsal gelişimin önündeki sorunların proletarya lehine çözümü gelecekteki belirsiz bir tarihe ertelendi. 1919 yılı Nisan ayında Çekoslovak topraklarında proletarya diktatörlüğü kurma girişimleri oldu; ancak Presov'da ilan edilen Slovak Sovyet Cumhuriyeti başarısızlıkla sonuçlandı.

1918 yılında Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin kurulması, Çek ve Slovak halklarının Habsburg Hanedanı'na[2] karşı yüzyıllardır verdiği tarihi ulusal bağımsızlık kavgasına son vermiştir. Ancak Thomas Masaryk ve Eduard Benes liderliğinde Batılı emperyalistlere yakından bağlı burjuva milliyetçileriyle, 1917 Ekim Devrimi'nden ilham alarak Çekoslovakya Komünist Partisi önderliğinde mücadele eden proletarya enternasyonalistleri arasındaki kavga sona ermemişti.

Yüzyılın başından beri Marksizm'in azılı bir düşmanı olan Thomas Masaryk, 1914 yılında, önce Habsburg Hanedanı'yla uzlaşmanın yollarını aramıştır. 1915 yılında ittifak arayışları yön değiştirmiş ve Rus Çarı'na yönelmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward

[2] Ç.N: 13. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar başta Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu olmak üzere çok sayıda ülkede iktidarda olan Habsburg Hanedanı'nı tanımlar.

Grey'e yazdığı gizli mektupta "Rus hanedanı" ile bağlantılı şekilde ilan edilecek "monarşi"yle yönetilen bir Çekoslovakya önerisinde bulunmuştur. Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nin zaferinden sonra bu ülkeye müdahale planları yapanlara katılan Masaryk, Londra ve Paris tarafından finanse edilen Çek Lejyonu'nun[3] başına geçmiştir. Masaryk liderliğindeki Çekoslovakya Cumhuriyeti, Versay Antlaşması'nı[4] imzalayan devletler tarafından tanınarak, Fransa gözetiminde Yugoslavya ve Romanya'nın katılımıyla kurulan "Küçük İtilaf"ın bir parçası olarak kabul edilmiştir. 1919 yılında Masaryk, Çekoslovakya Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Macaristan topraklarında Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı Romen birlikleriyle beraber savaşmak üzere, Çekoslovak birliklerini göndermiştir. Bu tür girişimler; kendi toplumsal ve siyasi sorunlarına çözümü Rus devrimci hareketinin açtığı yolda görmeye başlayan Çekoslovakya işçi sınıfının, ülkedeki burjuva hükümetiyle arasına mesafe koymasına yol açmıştır.

İlk Çekoslovak Komünist Partisi, 1918 yılı Mayıs ayında Rusya topraklarında kurulduğu için Çekoslovakya devletinden de eski olma özelliğine sahiptir. Partinin üyeleri, kendilerine "Rus

3 Ç.N: Çek Lejyonu veya Çekoslovak Lejyonu, 1. Dünya Savaşı'ndaki İtilaf Devletlerinin o dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliğinde olan Çekoslovakya'nın bağımsızlığı vaadine karşılık kurulmuş olan silahlı birliktir. Savaş sırasında Fransa, Sırbistan, İtalya ve Rusya'da savaşmıştır. 1917 Ekim Devrimi'nin ilan edilmesinin ardından yapılan uluslararası müdahale ve iç savaş döneminde Rus toprakları içinde hatırı sayılır bir birlik olarak karşıdevrim saflarında yer almıştır. İç savaşın ardından ülkelerine dönmek isteyen lejyon mensupları, 1920 yılında Vladivostok üzerinden ülkeyi terk ederler. Bolşevik saflarına katılan az sayıda Çek ve Slovak komünist Rusya'da kalır. Bunlar arasında, Aslan Asker Şvayk adlı eserin yazarı Jaroslav Hašek de bulunmaktadır. Kalanlar arasında karşıdevrimci Beyaz Ordu saflarına geçenler de olur. Bunlardan en bilineni Çekoslovak Lejyonu'nun komutanlarından General Radola Gajda ileride Çek faşist hareketinin önde gelen isimlerinden olacaktır.

4 Ç.N: Versay Antlaşması, 28 Haziran 1919 günü Almanya ile İtilaf Devletleri (Savaşın başında Britanya, Fransa ve Rusya'dan oluşmaktaydı.) arasında imzalanan ve 1. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmalardan bir tanesidir. Almanya ile 1918 yılında Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayan Rusya görüşmelere alınmamıştır. Savaşa sonradan dahil olan ABD bu antlaşmada yer almıştır. Görüşmeler Fransa'nın başkenti Paris'teki Versay Sarayı'nda yapıldığı için antlaşmaya bu ad verilmiştir.

proletaryası tarafından yakılan devrim meşalesini" kendi ülkelerine taşıma görevini biçmişlerdi. Bu, genç Sovyet ülkesi Rusya'dan vatanlarına dönen Çek ve Slovak komünistlerinin gerçekliğiydi. Bugünkü haliyle bildiğimiz Çekoslovakya Komünist Partisi, Prag'da 1921 yılı Mayıs ayında kuruldu. İlhamını Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nden alan parti, Bolşeviklerin deneyimlerinden kendisine pay çıkarmıştı.

Komünist Parti'nin girişimleri, Sovyet hükümetiyle ilişkileri normalleştirmek isteyen burjuvazinin desteği ve Çekoslovakya işçi sınıfının mücadelesi sayesinde, SSCB ile Çekoslovakya arasında 1922 yılında ticaret antlaşması imzalanır. Ancak buna rağmen Çekoslovakya'da iktidardaki sınıf, emperyalist efendilerine sıkı sıkı tutunmaya çalışarak, 1924 yılında Fransa ile ittifak ve dostluk antlaşması imzalamış; ertesi yıl da Sovyet karşıtı Locarno Antlaşması'na[5] dahil olmuştur. 16 Mayıs 1936 tarihinde Hitler halihazırdaki Almanya-Çekoslovakya sınırlarının gözden geçirilmesini gündeme getirdiği zaman, Çekoslovakya ile SSCB arasında Prag'da ittifak antlaşması imzalanmış; bu antlaşma da, Çekoslovakya ile Fransa arasındaki benzer antlaşmanın boşluğa düşmesi ihtimaline karşı son çare olarak düşünülmüştür.

5 Ç.N: Locarno Antlaşması, 1. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'daki sınırlar hakkında Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında imzalanan antlaşmadır. Antlaşma, adını, 5–16 Ekim tarihleri arasında İsviçre'deki Locarno kentinde yapılan müzakerelerden alır. Antlaşma uyarınca; Batı Avrupa sınırları kesinleşirken, Doğu Avrupa sınırlarının müzakereye açık olduğu belirtilerek, özellikle Weimar Alman Cumhuriyeti'nin Polonya'dan toprak taleplerine yasal zemin sağlanmıştır.

Münih İhaneti

Orta Avrupa'da yaşanan Münih İhaneti'nin[6] tohumları, Çekoslovakya Cumhuriyeti doğduğu gün atılmıştı. Avrupa'nın kalbinde henüz ortaya çıkmış olan yeni bir devlet, Alman emperyalist yayılmasının geleneksel hattına engel oluşturmaktaydı. 1. Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında Çek topraklarındaki Alman burjuvazisi, Alman dış politikasının Bohemya ve Moravya bölgelerindeki ana unsuru olagelmiştir. Savaşın ardından ayrıcalıklı konumunu kaybeden bu sınıf, yenilmiş ve zayıflamış da olsa, Çekoslovakya için çok önemli bir sorun teşkil eden Almanya'nın, bölgesel stratejisinde öne çıkan bir etken haline gelmiştir.

Başından beri Alman milliyetçileri, şovenistler ve sanayicileri savaşın sonuçlarını kabul etmeyi reddettiler. Orta Avrupa'yı (ve Polonya, Balkanlar, Sovyetler Birliği'nin batı bölgeleriyle Sovyet Ukraynası'nı) kendi nüfuz alanları olarak gördüler. Buna göre Orta Avrupa'da ortaya çıkan tablo; Almanya, savaşın bu olumsuz sonuçlarını değiştirecek şekilde güçlenince ortadan kaldırılacak geçici bir durumdu. Bu saldırgan planın hayata geçebilmesi için en önemli rollerden birisi, Çek sınırları içinde yaşayan Almanlara düşmekteydi. Çek topraklarına eskiden hâkim olan sınıfları temsil

6 Ç.N: Münih İhaneti veya Münih Antlaşması, 29 Eylül 1938 tarihinde Nazi Almanyası, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında imzalanmıştır. Buna göre etnik Almanların yaşadığı ve Çekoslovakya sınırları içerisinde yer alan Südet bölgesi Almanya'ya bırakılmaktadır. Antlaşma, 2. Dünya Savaşı'na giden dönemde İngiltere'nin, Nazi Almanyası'nın yayılmacı siyasetini "yatıştırma politikası"nın bir aşaması olarak değerlendirilmektedir.

eden bu bölgelerdeki Alman siyasetçiler; 1918 yılında Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine karşı çıkarak, ülkenin sınır bölgelerini kaybetmesiyle sonuçlanabilecek bir kampanya başlatmışlardı. Bu kişiler, Berlin ve Viyana'daki şovenist Almanlardan destek bulsalar da yerel Alman nüfusta bir ilgi yaratmayı başaramadılar. Çekoslovakya'daki başarısızlıklarının ardından Almanya ve Avusturya'ya kaçan bu siyasetçiler, "Yurtdışındaki Almanlar Birliği" ve "Pan-Cermen Birliği" gibi azılı gruplar tarafından coşkuyla karşılandılar.

Bu ve benzeri yapıdaki örgütler, Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin altını oymak için ülke içinde çeşitli yasadışı bağlantılar kurarak, doğrudan casusluk başta olmak üzere çeşitli yıkıcı faaliyetlere başladılar. Çekoslovakya'dan ayrılmış olan Alman vatandaşları, düzenli Alman ordu birliklerine dahil edilerek General von der Goltz komutasındaki karşıdevrimci Baltık taburlarına katıldılar. Bu taburların görevi Estonya, Letonya ve Litvanya'daki devrimci ve ilerici hareketleri kanla boğmaktı. Versay Barış Antlaşması uyarınca; Almanya, Çek topraklarının tarihi sınırlarını tanımak zorunda kalsa da ve Südet asıllı Almanlardan meydana getirdiği silahlı birlikleri ve milisleri dağıtmak zorunda olsa da, bu durum sadece formalite icabıydı. Çekoslovakya kökenli Almanlardan oluşan birlikler hiçbir şekilde dağıtılmamıştı.

1920 yılının Nisan ayında "Südet Alman Halkının Siyasi Önderliği" önde gelen Alman sanayicilerden mali yardım talep etti ve talepleri derhal karşılık buldu. Alman sanayiciler Çekoslovakya'daki Südet bölgesini, Çeklere karşı bir askeri istihkâm, Alman emperyalizminin en doğudaki sınır karakolu olarak görüyorlardı. Südet Almanlarının yıkıcı faaliyetlerine ilgi gösteren ve mali destek veren Alman siyasi partileri arasında öne çıkanlar, Alman Ulusal Halkçı Parti (Alman ağır sanayi ve finans kapitalinin partisi) ile Hitler'in Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'dir. Bu iki parti de, Çekoslovakya içindeki benzer isimli partilerle sıkı temas içindedir. Tüm bu faaliyetlerin yapıldığı dönem; Alman burjuva çevrelerinin, iktidardaki Çek burjuvaziyle işbirliği yapılması yönünde görüş belirtip, Çekoslovakya'nın içişlerine doğrudan müdahale etme planları yaptığı bir zamana denk düşer. Çekoslovakya hükümeti ise başından beri karşıdevrimci ve Sovyet karşıtı

cephede aktif bir şekilde yer almıştır. Hatta daha da ileri giderek, 1919 yılında kendisini Alman, Macar ve Avusturya devrimlerine karşı ana unsur olarak tarif etmiştir. Ancak bu konumlanma bile, yakın bir gelecekte Almanya'yı Adolf Hitler vasıtasıyla yönetecek olan sanayi ve finans-kapital çevrelerince yeterli görülmemiştir.

Savaş sonrası devrimci dalga Almanya'da hâlâ tehlike oluştururken Britanya ve ABD hükümetleri, orta ve güneydoğu Avrupa'da en önemli askeri müttefik ve ideolojik merkez olarak Çekoslovakya'yı hesaba katmak durumunda kalırlar. Ancak Almanya, 1924 yılındaki Dawes Planı[7] sayesinde ABD, Britanya ve diğer Batılı ülkelerden devasa krediler almış, belli açılardan Alman emperyalizminin ekonomik gücünü geri kazanması ve Alman burjuvasinin iktidardaki yerini pekiştirmesi sağlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında Britanya ve ABD'nin bölgeye bakış açısı değişmiş, Sovyet karşıtı cepheye katılan Almanya yüzünden Çekoslovakya'nın konumu artık önemsiz hale gelmiştir.

1925 yılında Fransa, İtalya ve Belçika, Locarno'da Almanya ile antlaşma imzalayarak, Almanya'nın batıdaki Fransa ve Belçika sınırlarını güvence altına almışlardır. Ancak antlaşmada, Almanya'nın doğu sınırlarına değinilmemiştir. Locarno Antlaşması'ndaki Fransa ve Britanya ile eşit düzeydeki konumundan hareket eden Almanya, Versay Antlaşması'nda bağlanan Çekoslovak ve Polonya sınırlarını güvence altına almayı reddetmiştir.

1929 yılında başlayan dünya çapındaki kapitalist ekonomik kriz döneminde, Almanya'daki faşist, askeri ve intikamcı güçler gelişirken, bunların Çekoslovakya'daki uzantıları da güçlendi. Çek burjuvazisi ile Çekoslovakya'daki Alman burjuvazisi arasındaki çekişme bu dönemde giderek büyüdü. Bölgedeki Alman nüfusu arasında Çek ve Yahudi karşıtlığı kaşınırken, Almanya'dan

7 Ç.N: Dawes Planı veya Dawes Komitesi 1924 yılında Ağustos ayında imzalanıp sonraki dönemde yürürlüğe girmiştir. Adını komitenin başkanı olan Charles Dawes'ten alan komite, 1. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan savaş tazminatı sorununu çözmek için kurulmuştur. Buna göre Ruhr sanayi havzasındaki müttefik birliklerinin işgaline son verilecek, bu sayede Almanya'daki hiperenflasyonun önüne geçilecektir. Plan; ABD Dışişleri Bakanlığı'nın gözetiminde, başta J.P.Morgan olmak üzere, Amerikan bankalarından alınan krediye dayandırılmıştır. Uygulama yerini, 1929 yılındaki Young Planı'na bırakmıştır.

Çekoslovakya'ya yerel Naziler aracılığıyla yasadışı yollardan silah sokulmaya başlandı.

Bu aşamada Çek Hükümeti, Batılı güçlere başvurarak Alman emperyalizmi tehdidine karşı korunma talebinde bulundu. Kapitalizmin genel krizi, toplumsal devrim ile eski düzen arasındaki çelişkileri sivriltmiş durumdaydı. Böyle bir durum, Batılı güçleri Almanya ve İtalya'yı Sovyet karşıtı cepheye dahil edebilmek için Versay Antlaşması'nın hükümlerindeki sınırlamalardan vazgeçmeye zorladı. Nesnel bir şekilde Çekoslovakya'nın çıkarları, Avrupa'daki faşizm karşıtı güçlerin çıkarlarıyla örtüşmüş durumdaydı. Bunu da sağlayabilecek olan tek şey Sovyetler Birliği ile yapılacak bir ittifaktı. Bu hamlenin iç siyasetteki yansıması, işçi sınıfının tüm bileşenleriyle Çek burjuvazisinin liberal kanadı arasında bir ittifaktı. Münih İhaneti'ne giden yolu seçen Batılı güçlerin izledikleri siyasetten ülkeyi kurtarabilecek tek seçenek buydu.

1937 ve 1938 yılı boyunca Britanya ve Fransa'daki iktidar çevreleri, siyasetlerini, Almanya ve İtalya ile uzlaşarak bu faşist devletlerin Sovyetler Birliği'ne saldırmak için güçlenmelerini sağlamak yönünde belirlediler. Münih siyasetinin önde gelen savunucusu olan Sir Nevile Henderson[8]; 1938 yılı Ağustos ayında yaptığı bir açıklamada, Britanya'nın Çekoslovakya hesabına Almanya ile savaşa girmesi durumunda Hitler'i yeneceğini söylemiştir. Ancak bu konuda başka hesaplar yapılmaktadır. Paris'teki Amerikan büyükelçisi Beyaz Saray'a gönderdiği 22 Mayıs 1938 tarihli raporda, Fransa'nın Çekoslovakya'nın yardımına koşmasının yaratacağı olumsuz sonuçlar konusunda uyarılarda bulundu. Buna göre rapor şöyle devam eder: "Bu yardımın olası tek sonucu olur. Batı Avrupa'nın tamamen yerle bir olması ve tüm kıtada Bolşevizm'in hâkim olması." Bu düşünceleri Chamberlain'in[9] dışişleri danışmanı Sir Horace Wilson de paylaşır. Wilson 1938 yılı Ağustos ayında yaptığı konuşmada, İngiltere'nin Çekoslovakya'nın yardımına gitmesiyle ilgili şunları söyler: "Bu tür bir yardımdan tek kazançlı

8 Ç.N: Sir Nevile Meyrick Henderson (1882–1942) İngiliz diplomat. 1937–39 döneminde Birleşik Krallığın Nazi Almanyası büyükelçisidir.

9 Ç.N: Arthur Neville Chamberlain (1869–1940) İngiliz muhafazakâr siyasetçi. 1937–1940 arası İngiltere Başbakanı'dır.

çıkacak olan Bolşevizm'dir. Bu yüzden kesinlikle engellenmelidir. Almanya'nın güneydoğu istikametine doğru genişleme hakkı tanınmalıdır." Bir ay sonra, 26 Eylül 1938 tarihinde Hitler'le görüşmeler kopma aşamasına gelip, İngiltere ve Fransa'nın Sovyetler Birliği ile ittifak kurma ihtimali ortaya çıkınca aynı Chamberlain, tartıştığı General Gamelin'e [10] "Almanların Bolşevikleşmeyeceğinin garantisini kim verebilir?" diyecektir.

Bu düşüncelerin güdümünde Hitler ve Mussolini ile görüşmek için Münih'e giden Chamberlain ve Daladier [11], 19 Eylül 1938 günü utanç verici antlaşma metnini imzalar. Buna göre; tek el ateş edilmeden, Nazilerin Çekoslovakya'ya girişi sağlanmıştır. Sonradan ortaya çıkan bilgilere göre Çekoslovakya'nın işgale direniş göstermesi ve Britanya ile Fransa'nın müdahil olmaması durumunda, Çekoslovakya askeri havaalanlarında hazır bekleyen savaş uçakları dahil olmak üzere Sovyet silahlı kuvvetlerinin direnişe yardım edecekleri anlaşılmaktadır. Ancak Benes-Masaryk rejimi, Sovyet yardımıyla Çekoslovakya'nın bağımsızlığını kurtarmak yerine, İngiltere ve Fransa'nın baskısına boyun eğerek teslim olmayı tercih etmiştir. [12] Böylece sınır bölgeleri Nazilere hiçbir direniş gösterilmeden teslim edilmiş, Çekoslovakya çok önemli savunma hattı ve Plzen'deki silah fabrikalarından yoksun kalmıştır. İzleyen altı ay içinde Naziler, Bohemya ve Moravya'nın tamamını işgal ederek, Slovakya'da kukla bir devlet kurmuştur. Bağımsız bir ülke olarak Çekoslovakya ortadan kalkmıştır.

---

10 Ç.N: Maurice Gustave Gamelin (1872–1958) Fransız üst rütbeli subay. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın başındaki (10 Mayıs–22 Haziran 1940) Fransa Muharebesi'ndeki başarısız yönetimiyle bilinir.

11 Ç.N: Edouard Daladier (1884–1970) Fransız siyasetçi. 2. Dünya Savaşı öncesi Fransa'da başbakandır.

12 Yazarın Notu: Münih sürecine yol açan olaylar "Emperyalist Savaş" kitabının I. Bölümü'nde daha ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır.

Savaş ve Kurtuluş

Sovyet toprakları Almanlar tarafından işgal edildikten yaklaşık bir ay sonra, 18 Temmuz 1941 günü Sovyet hükümeti, Londra'da bulunan sürgündeki Çekoslovak hükümetiyle yardımlaşma antlaşması imzalar. Buna göre, Sovyet topraklarında yaşayan Çekoslovak vatandaşlarından oluşan silahlı birlikler kurulabilecektir. Daha sonradan Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olacak olan Ludvik Svoboda[13] komutasında bir kolordu kurulur ve cephede yerini alır. Birliğin cephedeki ilk görevi Sokolova bölgesinde olur, burada kolordu birlikleri Sovyet silahlı birlikleriyle omuz omuza çarpışır. Sonraki dönemde Kiev'in Alman işgalinden kurtarılması, Yaslo Muharebesi, Karpatlar'daki Dukla Geçidi Muharebeleri[14] gibi askeri harekâtta yer alırlar. 1945 yılında kendi ülkelerinin kurtuluşunda da görev alan kolordu birlikleri, Prag'ın kurtuluşunun ardından yeni Çekoslovak Halk Ordusu'nun çekirdeğini oluşturur. Prag'ın kurtuluşundan az önce Kosice'de kurulan hükümette Ludvik Svoboda Savunma Bakanı olarak yer alır. Ne kendisi ne de onun birliğinde görev yapan askerler, Çekoslovakya için hayatlarını veren Çek ve Slovakların yanında savaşarak ölen 145 bin Sovyet askerini unuttular.

1939 yılında Benes-Masaryk hükümetinin teslimiyetçi siyasetine

---

13 Ç.N: Ludvik Svoboda (1895–1979) Çek general ve siyasetçi. Her iki dünya savaşında da savaşmış bir savaş kahramanıdır. 1968–1975 yılları arasında Çekoslovakya Cumhurbaşkanı'dır.

14 Ç.N: 8 Eylül– 28 Ekim 1944 arasındaki oldukça kanlı muharebelerdir.

karşı mücadele eden Çekoslovakya Komünist Partisi, savaş sırasında da tüm ülke çapında yeraltında var olarak Nazilere karşı mücadeleye devam etti. Parti, 19 Ağustos 1944 tarihindeki ayaklanmanın ardından, Slovakya dağlarındaki partizan savaşında ön saflarda yer aldı. Bu mücadele sırasında Çekoslovakya halkı, faşizm karşıtı cephenin ana unsuru olan Çekoslovakya Komünist Partisi'nin önderliğinin kıymetini bir kez daha anlama fırsatı yakaladı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği ile müttefik olmanın değerini de görmüş oldular.

12 Aralık 1943 günü Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği arasında dostluk antlaşması imzalanır. Buna göre Almanya'ya karşı sürmekte olan savaşta taraflar birbirlerine her türlü yardımı yaparken, birbirlerinin bağımsızlık ve egemenliklerine de saygı gösterecektir. Antlaşma yirmi yıl boyunca geçerli olacaktır. Çekoslovakya halklarının bu antlaşmayı bir devlet olarak, bağımsızlıklarının bir güvencesi olarak değerlendirdiğini biliyoruz. Sovyet birlikleri tarafından düşman işgalinden kurtarılan bölgelerde faşizme karşı savaşan devrimci örgüt ve kurumlar bir araya getirilerek yönetim organlarına dönüştürülmüştür. Bu organlar ise 1945 yılı Nisan ayında Košice'de kurulan hükümetin temelini oluşturmuştur. Hükümet programında Sovyetler Birliği ile dostluk durumu, "Çekoslovak dış siyasetinin değiştirilemez ana ekseni" şeklinde ifade edilmiştir.

Çekoslovakya Komünist Partisi ile Londra'da sürgündeki burjuva hükümet arasında 1943 yılından beri devam eden görüşme ve müzakerelerde sağlanan ilerleme ve uzlaşma, her iki tarafça onaylanan Košice hükümetinin programında görülmektedir. İşçi sınıfı açısından program, sosyalizm kavgası için bir başlangıç noktasını ifade ederken, sürgündeki burjuvalar için ise Avrupa'da esmeye devam eden devrimci dalga yatıştıktan sonra geriye dönüşün ilk aşamasıydı.

Çekoslovak topraklarındaki Sovyet birliklerinin varlığı, Amerikan birliklerinin Bohemya yönünde ilerlemesine ve dolayısıyla Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin içişlerine karışmasına engel oluyordu. Bu durum Yunanistan, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde yaşanan durumun tam tersiydi. Yunanistan'daki demokratik kuvvetlere, İngiliz birlikleri doğrudan askeri harekât düzenleyerek müdahale

ederken, Fransa ve İtalya'da kapitalistler İngiliz ve Amerikalı yöneticilerin aldıkları kararlarla yeniden iktidara dönmüşlerdi.

Çekoslovakya'da savaşın ardından yaşanan kalkınma hamleleri, işçilerle gerici burjuvazi arasındaki bir iktidar kavgasının damga vurduğu bir süreçle ilerler. 1945 yılında ortaya çıkan hükümet, Çek ve Slovaklardan oluşan bir Ulusal Cephe şeklindedir. Yenilen işgalciler ve onların vatan haini işbirlikçileri olan bankerler, toprak ağaları ve sanayicilerin elinden iktidar alınmış olsa da, işçi sınıfının önünde hâlâ çetin bir kavga durmaktaydı. Ülke ya sosyalizme doğru ilerleyecekti ya da bir tür burjuva sosyal-demokrasisine dönüş yapılacaktı.

Ülke tarihinde ilk kez, Çekoslovakya Komünist Partisi belirleyici siyasi özne haline geldi. Partinin liderliğinde yeni hükümet, ulusal devrimci komiteler ve fabrika konseyleri, sınıf düşmanlarının ve hainlerin üretim araçlarına el koydu. Büyük topraklara el konulduktan sonra topraklar yoksul köylüye dağıtılırken, temel sanayi kurumları kamulaştırıldı. Ulusal ve uluslararası sermayenin siyasi etkisi azalırken, ekonomik gücü kontrol altına alınmaya başlandı. Cumhurbaşkanı Eduard Benes liderliğindeki küçük burjuvazi ve orta sınıflar ise hâlâ güçlü durumdaydı. Hükümette önemli bir aktör olan bu topluluk, mecliste de etkiliydi. Bu unsurlardan oluşan siyasi partiler, bünyelerinde profesyonel siyasetçileri, uzmanları barındırırken çok sayıda matbaa, yayınevi ve medya kurumunun da sahibi konumundaydılar.

1946 yılı Temmuz ayı içinde İngiliz parlamenterlerden oluşan bir heyet Çekoslovakya'yı ziyaret etti. Amherst of Hackney Baronu, William R. Blyton (milletvekili), U. Corbett (milletvekili ve yarbay), Edgar Grierson (milletvekili), Margaret Herbison (milletvekili), Ellis Smith (milletvekili) ve Barnet Stross (milletvekili). 2 Temmuz günü Çekoslovakya'ya gelen heyet, 16 Temmuz günü İngiltere'ye döndü. Döndüklerinde bir rapor hazırlayarak, İngiliz-Çekoslovak Dostluk Derneği tarafından bastırdılar. Aşağıda bu raporun ilginç içeriğinden bazı alıntılar bulacaksınız:

> *"Çekoslovakya'daki hiç kimse, ülkenin kurtuluşunda çok önemli bir rol oynamış olan Sovyetler Birliği ile dostane ve kalıcı ilişkiler kurulması gereğini sorgulamıyor."*

"Basın kurumlarının sansürlenmediği ve özgür olduğu söyleniyor; ancak gazeteler, hükümetin onayıyla ve kişiler adına değil siyasi, kültürel veya toplumsal kurumlar adına çıkartılabilmektedir. Enformasyon Bakanlığı'nın bu alanda geniş yetkileri bulunmaktadır. Heyetin bazı üyeleri bu uygulamayı özgür basın kavramına aykırı bulmuş, diğerleri de bu ülkedeki gazete okurlarının İngiltere'deki okurlara göre daha iyi hizmet aldıklarını belirtmişlerdir."

"Cumhurbaşkanı Dr. Benes ve Dışişleri Bakanı Masaryk ile yapılan görüşmelerde Sovyetler Birliği ile süren yakın ilişkinin kamuoyu tarafından genel olarak onaylandığını belirtmişlerdir. Halen görev başında olan hükümetin bir kısmı savaş yıllarında İngiltere'de görev yaparken, diğer bir kısmı da aynı dönemde Moskova'daydı. Çoğu görüşlerinde ortak olsalar da, görüş farklılıklarının olduğu konularda uzlaşı içinde olmak durumunda kalıyorlar. İki yıllık kalkınma planı bu uzlaşmanın örneklerinden birisidir. Bay Gottwald[15] *cumhuriyetin güvenliği açısından Sovyetler Birliği ile yapılan kalıcı antlaşmanın ve işbirliğinin belirleyici olduğunu söyledi. Bu şekilde tanımlanan ittifakın, siyasi ve askeri alanlarda olduğu kadar, ekonomik alanda da yansımaları olmalıdır. Ancak buna rağmen hükümet, İngiltere, ABD ve Fransa ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini sürdürerek geliştirmeye de devam edecektir."*

"Kosice Antlaşması imzalandığı zaman, dört Çek, iki de Slovak siyasi parti mevcuttu. Sonraki dönemde Slovak partilerine iki yeni parti eklendi. 26 Mayıs günü ülkede genel seçimler yapıldı. Fikrini sorduğumuz İngiltere Büyükelçisi, ülkedeki seçimlerin gizli oy esasına dayalı ve özgür bir şekilde gerçekleştirildiğini bildirmiştir."

15 Ç.N: Klement Gottwald (1896–1953) Çekoslovak komünist siyasetçi, Çekoslovakya Komünist Partisi lideri, 1946–48 yılları arasında Çekoslovakya Başbakanı, 1948–53 arasında ise Cumhurbaşkanı.

Aşağıdaki sonuçlar, raporda ayrıntılı şekilde verilen genel seçim sonuçlarının özeti niteliğindedir:

Siyasi Parti	Vekil sayısı	Alınan oy sayısı
Çek Komünist Partisi	93	2.205.658
Çek Nasyonal Sosyalist Partisi	55	1.298.917
Çek Halk Partisi	47	1.110.920
Slovak Demokrat Parti	43	988.275
Çek Sosyal Demokrat Parti	36	855.771
Slovak Komünist Partisi	21	490.257
Slovak Özgürlük Partisi	3	67.575
Slovak İşçi Partisi (Sosyal demokrat)	2	49.983
Boş oy		32.055
Toplam	300	7.099.411

Sonra meclis içindeki siyasi durumu irdeleyen rapor şu şekilde devam ediyor:

"Meclisin sol kanadını Çek ve Slovaklardan oluşan komünist ve sosyal demokratlar oluşturmaktadır. Bu kanat, mecliste çoğunluğu iki milletvekilliği farkla elde tutabilmektedir (Aslında dört milletvekilliği farkla – Yazarın notu). Çek Nasyonal Sosyalist Partisi'nin Marksizm'le bir ilişkisi bulunmamaktadır. Halk Partisi ise Çek topraklarındaki tek sosyalist olmayan siyasi partidir. Kilit konumda olan sektörlerde kamulaştırmaya karşı olmasa da, diğer alanlarda özel teşebbüsü desteklemektedir. Slovakya'da ise sosyalist olmayan Demokrat Parti, Özgürlük Partisi'yle beraber toplumdaki Katolik kesime hitap etmektedir."

"Eldeki veriler yakından incelendiğinde, bizce, ülke Komünist Parti iktidarına doğru ilerlemektedir. Bir sonraki seçimlerde Komünist Parti gücünü gözle görülür şekide artıracaktır."

1945–46 yıllarında Çekoslovakya, Birleşmiş Milletler[16] örgütünde ve Paris Barış Konferansı'nda[17] Sovyetler Birliği'ni destekler. İki ülke; birleşik, barışsever ve demokratik bir Almanya'nın kurulması, savaş zamanında faşizme karşı bir arada mücadele eden ülkeler arasında işbirliğinin devam etmesi ve uluslararası ölçekte barışın korunması gibi konularda bir arada çalışmıştır. Çekoslovakya'daki burjuva siyasetçiler "Doğu'yla Batı arasında köprü inşa etmek" olarak tanımladıkları çizgide ilerleyerek Çekoslovak hükümetinin ilan edilmiş siyasi hattına karşı gelirken, halkın tepkisini çekmemek için doğrudan doğruya Sovyet karşıtlığı da yapmamayı tercih ediyorlardı. 1947 yılında Batılı devletler, faşizm karşıtı cepheden ayrılarak dünyayı iki kutuplu kampa ayırmaya başlayınca, burjuva siyasetçiler de gerçek yüzlerini ortaya çıkarmaya başladılar. Avrupa siyasetine doğrudan müdahale eden ABD'nin varlığıyla cesaretlendiler. Bu dönemde ABD, Mart ayında ilan ettiği Truman Doktrini[18] ve Haziran ayında başlattığı Marshall Planı'yla[19] dünya devrimci hareketinin büyümesine engel olmak için kolları sıvamıştı. Bu kapsamda Potsdam Antlaşması'nın hükümlerinin aksine, Batı Almanya'ya olağanüstü boyutta ekonomik yardım aktarılıp siyasi olarak desteklenerek, Doğu Almanya'dan kopartılması yoluna gidildi. Çekoslovakya'da

16 Ç.N: 2. Dünya Savaşı'nın ardından 24 Ekim 1945 günü resmi olarak kurulan ve uluslararası işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan hükümetler arası kuruluş.

17 Ç.N: Paris Barış Antlaşması, 29 Temmuz–15 Ekim 1946 tarihleri arasında yapılan Paris Barış Konferansı'nın ardından, 10 Şubat 1947 günü imzalanan çok sayıda antlaşmayı anlatır. Buna göre; 2. Dünya Savaşı'nın ardından müttefik devletler (ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa) ile İtalya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya arasındaki sınırlar, diplomatik ilişkiler, savaş tazminatı vb. konular çözülmüştür.

18 Ç.N: Truman Doktrini, 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Harry Truman tarafından ilan edilmiştir. Buna göre başta Yunanistan ve Türkiye olmak üzere, Sovyet tehdidi altındaki ülkelere askeri ve mali yardım yapılması öngörülmekteydi. Soğuk Savaş döneminde ABD dış siyasetinin temel taşı olan bu bakış açısı NATO'nun kurulmasına da neden olmuştur.

19 Ç.N: Marshall Planı; adını dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'dan alan plan 2. Dünya Savaşı'nın ardından Batı Almanya'nın yeniden inşası için yaklaşık 13 milyar dolar kaynağın aktarılmasıdır. Bu yeniden inşa sayesinde, Batı Avrupa ekonomileri ayağa kalkacak ve Nazi yayılmacılığını alt eden Sovyetler Birliği sayesinde o dönem çok popüler olan komünist siyasetin yayılması engellenecektir.

ise gittikçe azgınlaşan emperyalizmin karşıdevrimci planlarına karşı tepkiler birikmeye başladı.

Sovyetler Birliği iki ülke arasında 1943 yılında imzalanan antlaşma uyarınca sorumluluklarını yerine getirip, Çekoslovakya ekonomisinin yeniden ayağa kalkması yönünde girişimlerde bulunup, fabrikaların hammadde ihtiyacını sağlamaya çalışsa da, savaşın ardından yerle bir olan kendi ülkesini yeniden inşa etmeye çalışan bir ülkenin yapabileceği yardımların da yetersizliği ortaya çıkacaktır. Bunlar olurken, Çekoslovakya'da Batı ile ticareti yeniden başlatan özel ithalat ve ihracat firmalarının faaliyetleri yüzünden ülkede dolar ve pound açığı ortaya çıktı. 1947 yılında kötü geçen hasat da Çekoslovak hükümetinin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları derinleştirdi. Bu gelişmeleri fırsat bilen gericiler tüm sorumluluğu Komünist Parti'ye atmakta hiç gecikmediler.

1947'nin ikinci yarısına gelindiğinde Çekoslovak Hükümeti'nin önünde iki seçenek vardı: Marshall Yardımı için başvurarak bağımsızlığını kaybetmek veya Sovyetler Birliği'nden daha çok gıda ve sınai hammadde talebinde bulunmak. Temmuz ayında SSCB'ye giden Çekoslovak Hükümeti heyeti, içinde bulunduğu sorunları samimiyetle Sovyet liderleriyle paylaştı. Kendileri de gıda alanında zorluk yaşamakta olan Sovyet Hükümeti, bu duruma rağmen gıda, hububat ve sınai hammadde ihracatını artırma sözü verdi. 1947 yılı Aralık ayında, iki ülke arasında yeni beş yıllık ticaret antlaşması imzalandı. Antlaşma, bu zamana kadar Çekoslovakya tarafından imzalanan en kapsamlı ticaret antlaşmasıydı. Çekoslovakya aynı zamanda Yugoslavya ve Polonya ile de ticaret antlaşması imzalayarak diğer halk demokrasileriyle[20] işbirliğine adım attı. Böylelikle Batı Avrupa ülkeleri Marshall Planı etrafında bütünleşirken, Sovyetler Birliği ile halk demokrasileri arasında yapılan antlaşmalar sayesinde Çekoslovakya ve ortaya çıkan sosyalist ülkeler topluluğu da birbiriyle daha yakın ilişkiler içine giriyordu.

20 Ç.N: Halk demokrasileri; özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyet Kızıl Ordusu tarafından kurtarılan ülkelerde, komünist partilerin önderliğinde, ancak ilerici unsurları ve sosyal demokratları da içeren şekilde geniş bir koalisyonla yönetilen ülkeleri anlatır.

Sosyalizm Yolunda

Çekoslovakya'daki işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesi 1948 yılı Şubat ayında doruğa ulaştı. Çekoslovakya Komünist Partisi genel sekreteri Klement Gottwald, sık sık partiye yaptığı uyarılarda, komünist olmayan partilerdeki gerici kuvvetlerin Ulusal Cephe programını sabote etmeye kalkacaklarını belirterek, günü geldiğinde parti üyelerinin kaçınılmaz olan karşı karşıya gelişe hazırlıklı olmaları gerektiğini söylemişti. Gottwald aynı zamanda Nasyonal Sosyalist Parti, Halk Partisi ve Slovak Demokrat Parti liderlerine de çağrıda bulunarak, herhangi bir karşıdevrim girişiminin acımasızca bastırılacağı uyarısını yapmıştı. Yapılan uyarıları dikkate almayan bu kişiler, kamu görevlilerine fazla ödeme yapılması yoluyla skandal çıkartarak, bir hükümet krizinin patlak vermesine önayak oldular. Hükümet içinde komünist karşıtı bir blok kurmaya kalkışarak, ülkedeki güvenlik kuvvetlerini de bu tartışmalara çekmeye çalıştılar.

20 Şubat 1948 günü saat 15:50 sularında Nasyonal Sosyalist Parti üyesi bakanlar istifalarını sundular, saat 16:40'ta Slovak Demokrat Parti üyesi bakanlar Gottwald'a istifa ettiklerini bildirdiler, 19:00 sularında Halk Partisi'nin bakanları onları izledi. Nasyonal Sosyalist Parti ve Halk Partisi'ne üye bazı milletvekilleri ise Gottwald ile görüşerek parti liderliğinin izlediği siyasi hattı reddettiklerini belirterek, uygun görülmesi halinde istifa eden bakanlar yerine başka vekillerin getirilebileceğini ilettiler.

Ertesi gün düzenlenen görkemli mitingde Klement Gottwald, Prag Eski Kent Meydanı'nda toplanan halka hitap etti ve hükümet

krizi hakkında bilgi verdi. İstifa eden bakanların yerine halk demokrasisine bağlı ve Ulusal Cephe ruhunu özümsemiş yeni isimlerin atanacağını bildirdi. Gericilerin olası kışkırtmalarının engellenmesi amacıyla tüm ülke çapında Ulusal Cephe komitelerinin kurulması yönünde çağrı yaptı.

Aynı gün öğle saatlerine doğru Gottwald, Parlamento'dan ayrılarak, Prag Kalesi kampüsündeki makamında Cumhurbaşkanı Benes'i görmeye gitti. Halkın büyük bir çoğunluğunun onayı sonucu gerici bakanların istifalarının kabul edilmesi ve yerlerine Ulusal Cephe'ye bağlı güvenilir temsilciler atanmasını kabul etmesini istedi. Cumhurbaşkanı bu talebi reddetti.

22 Şubat Pazar günü Gottwald Fabrika Konseyleri ve Sendikalar Kongresi'nde 8 bin işçi delegesine hitap etti. Delegeler konuşmayı büyük bir ilgiyle dinleyip, istifa edilen bakanların yerine halkın güvenilir temsilcilerinin getirilmesi önerisine destek verdiler. Aynı gün içinde Gottwald, Çekoslovak-Sovyet Dostluk Derneği toplantısında da benzer açıklamalarda bulundu. Bu krizi ortaya çıkaranların ülkede bir iç kargaşa yaratmanın ötesinde, dış siyaset hattının değiştirilerek Sovyetler Birliği ile yürürlükte olan ittifakın da baltalanması peşinde olduklarını belirtti.

23 Şubat Pazartesi günü Gottwald yeniden Cumhurbaşkanı Benes ile görüşerek verilen istifaların kabul edilmesi gerektiğini vurguladı. Gottwald Benes'e, halkın çoğunluğunun istifa eden bakanların yeniden hükümete dönmesine karşı olduğunu ve aynı siyasi partilerden başka bakan adayları bulunabileceğini söylemesine rağmen Benes reddetmekte diretiyordu. Diretmenin de ötesinde Gottwald'ın, istifa eden bakanların üyesi oldukları partilerin liderleriyle bir görüşme süreci başlatmasını talep ediyordu. Şimdi reddetme sırası Gottwald'daydı.

Ertesi gün Benes, Gottwald ile görüşme talep ederek, uzlaşı adı altında gerici parti liderleriyle görüşmelerin başlatılmasını istedi. Gottwald bu teklifi tekrar reddetti. Sonra 25 Şubat günü 16:30 sularında Benes çoğunluğun kararına uyduğunu açıklayarak istifa eden bakanların istifalarını kabul edip, yerlerine yenilerini atadığını belirtti. Saat 17:00'de Wenceslas Meydanı'nda çok kalabalık bir halk kitlesine hitap eden Gottwald, Benes'in tekliflerini kabul ettiğini ilan etti.

10 Mart günü Klement Gottwald yeniden yapılandırılmış haliyle Ulusal Cephe hükümetinin eylem planını meclise sundu. Eylem planının temel görevleri, 1946 genel seçimlerinden sonra hükümet programında yer almasına rağmen henüz uygulanamamış icraatın tamamlanmasıydı. Ayrıca 1948 yılında Fabrika Konseyleri ve Sendikalar Kongresi ile Çiftçi Komisyonları Kongresi tarafından dile getirilen talepler de değerlendirilecekti. Tüm bu görevler meclisin görev süresi içinde tamamlandı, bu esnada 9 Mayıs Anayasası da kabul edildi.

Gericilerin yenilgisi ve halkın çoğunluğunun talebi üzerine Cumhurbaşkanı Eduard Benes görevinden istifa etti. Yerine 14 Haziran 1948 günü oybirliğiyle Klement Gottwald seçilerek Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. Birkaç hafta sonra Dışişleri Bakanı Jan Masaryk'ın cesedi Prag'daki Cernin Sarayı'nda bulundu. Sosyalist cumhuriyetin azılı düşmanları, bakanın öldürüldüğü söylentisini derhal yaymaya başladılar. Olaydan yirmi altı yıl sonra yayınlanan gizli ABD Dışişleri belgeleri Masaryk'in intihar ettiğini doğrulamıştır. Prag'daki ABD Büyükelçisi Laurence Steinhardt tarafından dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a yazdığı bilgi notunda aşağıdaki ibareler geçmektedir: "Bu bilgi belli kaynaklar tarafından gizlenmiş ve böylelikle kamuoyunun olayı cinayet olarak değerlendirmeye devam etmesi istenmiştir."

9 Mayıs 1948 tarihli yeni anayasayla beraber iktidar sorunu Çekoslovakya işçi ve köylüleri lehine çözümlenmiştir. Çekoslovakya Komünist Partisi önderliğindeki işçi sınıfının bu zaferi, Avrupa'daki halk demokrasilerinin gelişmesi için devrimci bir itici güç yaratmış ve dünya sosyalist sisteminin kurulması sürecini hızlandırmıştır. 1948 yılı Şubat ayında yaşanan olaydan sonra Çekoslovakya Komünist Partisi proletarya diktatörlüğünü tesis etmiştir. Çok partili sistem var olmaya devam etmiş; ancak komünist olmayan siyasi partiler güvenilir Ulusal Cephe temsilcileri tarafından yeni döneme uygun şekilde yönetilmeye başlanmıştır. Devrimci dönüşümün strateji ve taktikleri belirlenmiş ve ülke sosyalist kuruluş yoluna girmiştir.

Sanayileşme ve tarımın sosyalist dönüşümü programlarında Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin

deneyimlerinden yola çıkmıştır. İlk işçi cumhuriyetinin teorik ve pratik deneyimleri, Çekoslovakya'da planlı bir ekonomik altyapıya sahip sosyalist toplumun tarihte görülmemiş şekilde kısa sürede kurulmasına yardım etmiştir.

Soğuk Savaş

Çekoslovakya 1948 yılında sosyalizm yoluna girdiğinde, dış ticaret ilişkisinin yüzde altmışı kapitalist ülkelerleydi. Sosyalist ülkelere yönelik ekonomik ayrımcılık siyaseti nedeniyle Batı Avrupa çapında uluslararası ilişkiler kötüye gitmeye başladı. 1949 yılında emperyalist ülkeler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) kurarak, sosyalist ülkelere karşı askeri üsler kurmaya başladılar. Nükleer silahlar alanındaki tekleşen konumunu siyasi şantaj için kullanan ABD, dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getirdi. Bu tehditler altındaki ülkelerden olan Çekoslovakya, dış ticaretinin yönünü sosyalist ülkelere çevirirken, ekonomik olarak geri durumda olan bölgelerin sanayileşmesine öncelik verdi. Tarımdaki makineleşme projelerinin yanı sıra inşaat ve ulaşım sanayilerinin modernizasyonuna başladı. Siyasi, ekonomik ve ideolojik cephelerde emperyalist saldırı altında olan ve halihazırda sürmekte olan sosyalist rejimlerin askeri yöntemlerle devrilmesinin açıkça dile getirilebildiği bir durumda sosyalist ülkeler korunma amacıyla bir araya gelme kararı aldılar. Sosyalist ülkeler arasındaki mal alışverişini koordine etmek ve bilim-teknoloji alanında yardımlaşmayı geliştirmek amacıyla Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) 1949 yılında kuruldu, Çekoslovakya da kurucu üyelerden birisiydi. [21] 1950'li yılların ikinci yarısında, işgücünün sos-

[21] Ç.N: Konseyin kurucu üyeleri 1949 yılı itibariyle şunlardı: Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Sovyetler Birliği. Konseye sonradan katılan ülkeler ve katılma yılları da şu şekildedir: Arnavutluk (Şubat 1949'de katıldı, 1961'de çekildi), Doğu Almanya (1950), Moğolistan (1962),

yalist bölüşümü sayesinde, ekonomik olarak az gelişmişlik seviyesindeki COMECON üyesi ülkelere yardımda bulunma olanağı oluşmuştu. Askeri savunma alanında ise sosyalist ülkeler gittikçe artan NATO tehlikesine karşı bir araya gelerek Varşova Paktı'nı [22] imzaladılar. Yıl 1955 idi. Askeri savunma sisteminin inşa edilmesinde de, sosyalist toplumun barış içinde kurulması sürecinde olduğu gibi, yeni sosyalist ülkeler Sovyetler Birliği'nin enternasyonalist dayanışması sayesinde gerekli adımları attılar.

Yugoslavya (1964), Küba (1972), Vietnam (1978).

22 Ç.N: 14 Mayıs 1955 yılında Polonya'nın başkenti Varşova'da imzalanan antlaşma uyarınca Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB tarafından kurulmuştur.

Karşıdevrim

İktidarda sosyalist hükümetlerin yer aldığı Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni 1953 yılında, Macaristan Halk Cumhuriyeti'ni 1956 yılında karıştırmaya yönelik girişimleri başarısız olan ABD başta olmak üzere emperyalist ülkelerin hedefinde bu kez Çekoslovakya vardı. 1960 yılına gelindiğinde dönemin Çekoslovakya Komünist Partisi Genel Sekreteri Antonin Novotny[23] liderliğindeki Çekoslovakya'da, birikmesine izin verilen sorunlar nedeniyle ekonomik gelişmede durgunluk yaşanmaktaydı. Emperyalist ülkeler, işçi sınıfının siyasal iktidarını alaşağı etmek için, sosyalizmi içeriden yıkmaya yönelik adımlar atmaya başladılar.

Novotny liderliğinin hataları kamuoyunda rahatsızlık, şüphe ve güvensizlik yaratmış, bu durum sağcı oportünist ve revizyonist eğilimlere kapı açmıştır. 1948 yılında Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana bir tür uykuda olan sosyalizm karşıtı ve küçük burjuva unsurlarla CIA ve Batı Almanya ajanları temasa geçmiş, yıkıcı ideolojik bir kampanya başlatılmıştır. Karşı devrimciler gerçek niyetlerini "sosyalizmin derinleştirilmesi" ve "Marksizm'in yaratıcı bir şekilde geliştirilmesi" gibi süslü söylemlerle gizlemiş, Sovyetler Birliği'nden bağımsız olacak bir "Çekoslovakya tipi sosyalizm" talebi dile getirilmiştir. Özellikle radyo

23 Ç.N: Antonin Novotny (1904–1975) Çek asıllı komünist siyasetçi ve devlet adamı. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi işgaline karşı yeraltında savaşan komünist parti önderlerindendi. Yakalanıp Mauthausen toplama kampına konulsa da hayatta kalmayı başarmıştır. 1953 yılında Klement Gottwald'in ölümünün ardından partinin liderliğini 1968 yılına kadar sürdürmüştür.

ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarına sızan, bilimsel, kültürel temasları ve hatta turizmi bu amaçla kullanan komünizm karşıtı revizyonistler, devlet kademesinde güçlü konumlara gelebilmişlerdir.

1960 yılından önce Çekoslovakya Avrupa'nın en hızlı kalkınan ülkeleri arasındaydı; ancak 1960 yılından sonra ekonomik gelişim yavaşlamaya başladı. Bunun sebeplerinden birisi Çekoslovakya'nın kimya, elektrik mühendisliği ve otomobil sanayi gibi modern sanayi kollarına gereken önemi vermemesiydi. Yaygın büyümeden [24] yoğunlaştırılmış büyümeye [25] doğru geçişinin sağlanamaması hatasının sorumluluğu Novotny hükümetinindi. Ancak bu soruna çözüm olarak sunulan çareler, durumu daha da ağırlaştıran hatalara yol açmıştır.

1971 yılı için kaleme aldığı Çekoslovak İstatistik Özeti adlı eserde o dönemi anlatan Dr. Jan Vecer şunları gözlemliyor:

> *"Bazı Çekoslovak revizyonist ekonomistler, ekonomik durgunluğun sebebini ulusal ekonominin yönetilme şeklinde görmeye başladılar. Planlamanın ve merkezi yönetimin terk edilmesi yönünde kamuoyu baskısı yaratmaya kalkıştılar. Aslında bu eleştiri halihazırda kapitalist ülkelerde var olan sistemin yeniden yürürlüğe konulmasıyla eşanlamlıydı. Hatta bazı yazarlar, tekil fabrikalarda riskin doğrudan işçilere yansıtılarak, işsizlerden oluşan yedek işçi birliklerinin kurulmasını savunuyordu. Böylelikle (gelişmekte olan ülkelerde engellenmesi mümkün olmayan-Yazarın notu) geçici ekonomik sorunları, hayat pahalılığını artırarak işçi sınıfı aleyhine olacak şekilde çözmeye çalışıyorlardı. Ayrıca ekonomik sorunların Batı Avrupalı ülkelerden alınacak kredi olmaksızın çözülemeyeceği algısını yaratmaya çalıştılar. Diğer iktisatçılar ise enflasyonun ekonomik gelişmeyi teşvik edici yönlerine vurgu yaparak, enflasyonist siyasetin uygulanması gerektiğini savundular. Fabrikaların*

---

24 Ç.N: Ekonomik bir terim olan "extensive growth" ürün sayısının artırılması için girdi sayısının artırılmasını içerir. Uzun vadede kaynakları tüketici etkisi vardır.

25 Ç.N: Yine bir ekonomik bir terim olan "intensive growth" ürün sayısının artırılması için teknoloji ve verimliliğinin artırılmasını içerir.

bağımsız olması, ulusal ekonominin merkezi planlamasının terk edilmesi, serbest fiyatlar ve düşük enflasyon gibi savlar 1968–69 dönemi ekonomi uygulamalarının başlıca söylemleri oldu."

Ancak bu ekonomi uygulamaları zorlukları daha da derinleştirmekten başka bir işe yaramadı. Enflasyon fiyatların artmasına, fiyatların artması da işçilerin daha yüksek ücret talebine yol açtı. Karşılanan bu talepler karşılığında ihtiyaç duyulan kaynak, yeni fiyat artışlarıyla sağlandı. Ademimerkeziyetçilik işgücü için rekabete yol açarken, işçileri cezbedebilmek için diğer fabrikalardan daha da yüksek ücretler verilmeye başlandı. Bu uygulama yine fiyatların artışına yol açtığı için artık her emekçi aldığı ücret değersizleşmeden bir an önce ihtiyaçlarını giderme yoluna baktı, bu da alışveriş çılgınlığına yol açtı. Döviz piyasasında karaborsa görülmeye başlandı. İşçi ücretleri, emek üretkenliğindeki artış hızının üzerinde bir hızla artarken, panik karşısında alınan önlemler ekonomiye kalıcı zararlar verdi. Kömür madenciliğinde zorunlu düşük kota dayatılınca madenler kapandı. Hayvan çiftlikleri kapatılınca büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar kesildi. Üretici işçilere kıyasla yönetim kademesindeki çalışan sayısı artarken, ekonomiye hiçbir getirisi olmayan "resmi iş seyahati" kaleminde iki kat artış gözlendi. Üretimden çok dağıtıma yoğunlaşılınca piyasa ekonomisi ortaya çıkmaya başladı. Bu dönemde ekonomik durum, Çekoslovakya'daki siyasi atmosferi de birebir yansıtıyordu.

1970 yılı Aralık ayında toplanan Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komite Plenum toplantısında, Çekoslovakya Komünist Partisi 13. Kongresi'nin Ardından Parti ve Toplumda Ortaya Çıkan Krizden Çıkarılan Dersler (1966'dan sonraki dönem kastediliyor) adlı bir belge yayınlandı. Bu belge Çekoslovakya'da yayınlanan, muhtemelen en önemli belge niteliğindedir. İçinde, herkes için ancak özellikle bir gün iktidarı almayı hedefleyen bir Marksist-Leninist parti için çok değerli dersler barındırmaktadır.

Belge ilk olarak 1948–1966 döneminde yapılan hataların irdelenmesiyle başlar, aşağıdaki satırlar oldukça dikkat çekicidir:

"Sosyalizmin kuruluşunda izlenen yol dikensiz gül bahçesi değildir, bu yol engeller ve zorluklarla doludur. Toplumumuz yoğun ve karmaşık bir gelişim sürecinin içinden geçti. Bu süreçte Parti ve işçi sınıfı, yönetme ve iktidar olma sanatının inceliklerini öğrendi. Ancak bu süreç sırasında yanlışlıklar ve trajik hatalar da yapıldı. Sosyalist kuruluş sırasında karşı karşıya kalınan sorunların karmaşık ve yepyeni bir durumdan kaynaklanmasının ötesinde öznel hatalar da yapıldı. Partili çalışma hayatında esas olan Leninist ilkelerde yeri olmayan kişisel tatmin, pratik örneklerin ve kitlelerin deneyimlerinin hatalı genellenmesi ve teoriye uydurulması, sosyal sorunlara sınıf eksenli yaklaşmamak, gelişim süreçlerinde evreleri gözden kaçırmak, demokratik merkeziyetçilik ve parti içi demokrasinin ihlal edilmesi. Siyasi ve ideolojik çalışmanın zayıflayarak burjuva ideolojisine, küçük burjuva eğilimlerine ve ideolojik bozulmaya alan açılması. Bu hatalar sonucunda doğal olarak parti ile emekçi kitleler arasındaki bağlar güçsüzleşmeye başlamıştır. Hatalar ve yetersizlikler, kentte ve kırda yaygın olan küçük burjuva kesiminin sosyal yapıya eklemlenmesiyle birlikte daha da tehlikeli hale gelmiştir. Bu kesim geçmişi eskilere dayanan güçlü, geleneksel bir siyasi hatta, sağlam bir örgütçü birikime ve işçi sınıfının bazı kesimlerinde bile karşılık bulan sosyal demokrasi, Masaryk ideolojisi ve küçük burjuva milliyetçi eğilimlere sahiptir. Slovakya'da Ludakçı[26] faşizm tarafından kullanılmış olan dini inançları güçlü muhafazakâr kesimler mevcuttur. Bu kesimler yıllarca siyasi ve kültürel olarak Batı'ya öykünmüşlerdir. Bütün bu anlatılan hususlar, ülkeye oportünist ve revizyonist eğilimlerin girip serpilmesi için uygun ortamı hazırlamıştır."

Bu eksiklikler ve yapılan yanlışlar, 1966 yılındaki 13. Kongre'ye giden süreçte samimi şekilde tartışılmış olsa da, parti yönetimi özellikle kadroların geliştirilmesi konusunda gerekli adımları atmamış, eksik ve yanlışların üzerine gitmemiştir. Bu olumsuzluğa

26 Ç.N: Slovak Halk Partisi taraftarlarına verilen isim.

rağmen 13. Kongre partinin doğrultusunu olması gerektiği şekilde belirlemiştir. Ancak kongre kararları tam olarak uygulanmamış, parti yönetimi, partinin toplumsal hayatta Leninist usullere göre yapması gereken öncülük görevlerini yerine getirememiştir. Çok geçmeden 13. Kongre ile belirlenen doğrultudan çıkılmıştır. Bu durum yıllarca küçük burjuva ideolojisinden ve yenik durumda olan burjuva artıklarının fikirlerinden beslenen sağcı ve revizyoncu güçleri cesaretlendirmiştir. Bu unsurlar partiye sızmaya ve kitle iletişim araçlarında önemli konumlara gelmeye başlamıştır. Hayat zorluklarından bunalanlar, revizyonizme savrulan teorisyenler bu kişilerin peşine takılmıştır.

Ülke içindeki sağcı güçlerin saldırısı dünya genelinde komünizm karşıtı ideolojik merkezlerle doğrudan ilişkiliydi. Sosyalizmin ülke dışındaki düşmanlarının amacı eski burjuva fikirlerini canlandırmak, kapitalizmle ilgili yalan hayaller kurulmasını sağlamak, milliyetçiliğin yanı sıra Sovyet karşıtlığını yaymaktı. Bununla beraber ülke içindeki revizyonistler de kurulmakta olan yeni toplumdaki işçi sınıfının öncü rolünü, partinin işçi sınıfının öncüsü olması durumunu ve son olarak da ilk işçi sınıfı iktidarı olan Sovyetler Birliği'nin öncü rolünü sorgulamayı amaçlıyorlardı. Bu örgütlü ve sinsice tasarlanmış saldırı karşısında partinin yeterince hazırlıklı olmadığı ortaya çıktı. Teorik üretimin geçen yıllar içinde hakkının verilmemesi, hem parti üyelerinin hem partiye sempatiyle bakan işçilerin Marksist-Leninist bakış açısını zayıflatmış, revizyonistlerin partiyi ideolojik olarak silahsızlandırmasına yol açmıştır. Önceden alıntılandırılan 1970 yılı Aralık ayı Plenum kayıtlarına göre:

> *"Parti'nin, Tarih Enstitüsü, Parti Okulu, Siyasi Bilimler Enstitüsü gibi kurumları 1968 yılından çok önce revizyonist eğilimlerin aktif savunucusu konumundaydı. Kabahatin bir kısmı partinin bu kurumlarının sorumluluğunu üstlenen J. Hendrych ve V. Koucky'deydi. Ancak bu alanda en büyük hasarı vererek sağcı oportünizme kapıyı ardına kadar açan V. Slavik ile C. Cisar olmuştur."*
>
> *"Revizyonist bir parti ve sosyalizm karşıtı platform kurulmasını amaçlayan ilk açık girişim, bir grup sağcı*

yazar tarafından başlatıldı. 4. Yazarlar Kongresi sırasında A.J.Liehm[27], P.Kohout[28], M.Kundera[29], K.Kosik, L.Vaculik[30] ve J.Prochazka[31] tarafından yapılan hamlenin amacı bu platforma kamuoyu desteğini kazandırmaktı."

Partideki aklı başında Marksist-Leninistler durumun ciddiyetinin farkındalardı ve partinin eksikliklerinin giderilmesi için bir çaba içine girdiler. Parti üyelerinin çoğunun paylaştığı fikirlerini dile getirdiler; ancak parti liderliği bu çabanın önderliğini yapamadı. Önder kadro içindeki fikir ayrılıklarına rağmen, siyasi hat genellikle Novotny tarafından belirleniyordu. Novotny ise "teorik faaliyeti göz ardı eden, ayrım yapmaksızın tüm eleştirileri reddeden, samimi eleştiriyle sağcı saldırıların ayrımına varamayan" bir yapıya sahipti. Genellikle sağcı unsurlardan çok, parti içinde doğru bir duruşu yerleştirmeye çalışanlara karşı daha acımasızdı. Novotny'nin hatası kendi kibirliliğinden ve öznelciliğinden kaynaklanırken, kolektif önderlik esaslarını da çiğniyordu. Bu şartlar altında görevden alınmasını teklif etmek zorunluluk haline gelmişti.

1967 sonuna gelindiğinde, Merkez Komite içinde Novotny'nin görevden alınması yönünde fikir ortaklığı vardı. Ne var ki, bu fikir ortaklığı iki farklı çıkış noktasından kaynaklanmaktaydı. Bir tarafta partinin birliğini ve bütünlüğünü savunan Marksist-Leninistler, diğer tarafta da parti karşıtlığı noktasından hareket eden O. Sik, V. Slavik, F. Vodslon, J. Smrkovsky[32] gibi revizyonistler bulunuyordu. 1968 yılı Ocak ayında yapılan Merkez Komite Plenumu'nda A. Novotny genel sekreterlik görevinden alınarak yerine A. Dubçek[33] getirildi. Bu seçim o dönemde parti içindeki dengeler uyarınca bir uzlaşı niteliğindeydi, bu sayede bütünsel bir birliğe kavuşma çabasının ürünüydü.

27 Ç.N: Antonín J. Liehm (d.1924) Çek yazar, yayıncı, çevirmen ve akademisyen.

28 Ç.N: Pavel Kohout (d.1928) Çek şair, roman ve oyun yazarı.

29 Ç.N: Milan Kundera (d.1929) Çek yazar.

30 Ç.N: Ludvík Vaculík (1926–2015) Çek yazar ve gazeteci.

31 Ç.N: Jan Procházka (1929–1971) Çekoslovak yazar, senarist ve yapımcı.

32 Ç.N: Josef Smrkovský (1911–1974) Çekoslovak devlet adamı.

33 Ç.N: Alexander Dubček (1921–1992) Slovak siyasetçi.

Görünüşte 1968 yılındaki Merkez Komite Plenumu, Çekoslovakya'nın dünya sosyalist sisteminin bir parçası olduğu, kalkınma yolunda ilerleyebilmek için Sovyetler Birliği ile işbirliğinin vazgeçilmez olarak değerlendirildiği ve öncülük görevinin ancak bütünleşmiş bir Marksist-Leninist partiyle yerine getirilebileceği ifade edilmiştir. Bu prensipleri içeren bir siyasi karar oybirliğiyle kabul edilse de 13. Kongre kararlarının uygulanmasındaki başarısızlıkta olduğu gibi, parti önderliği 1968 Ocak Plenum kararlarını da uygulamayı başaramamıştır. Yeni parti önderliğinin siyasi bölünmüşlük ve genel güçsüzlükten dolayı kendi önüne koyduğu görevleri yerine getiremeyeceği kısa sürede ortaya çıkmıştır. Parti liderliği, Prezidyum makamına sağcıların ateşli destekçileri J. Spacek[34] ve J. Boruvka'yı[35] getirerek kendi konumunu daha da güçsüzleştirdi.

Sağcılar kısa süre sonra Dubçek'i yıkıcı amaçlarına paravan olarak kullanabileceklerini fark ettiler. Bu amaçla onu kurtarıcı bir mesih mertebesine çıkarıp, kendi çıkarları gereğince kullandılar. Revizyonistler, özellikle 1968 Ocak Plenum kararlarını bastırmayarak toplantının kararlarını kendi yanlı yorumlarıyla "Ocak ayının adamları" adıyla yayınladılar.

İzlendiği iddia edilen daha "liberal" siyasetler gereğince kitle iletişim araçlarının yönetim ve denetimini bırakan parti ve sosyalist devlet önderliği, basın ve radyonun 13. Kongre ve 1968 Ocak Planum kararları aleyhine birer silah olarak kullanılmasına olanak tanımış oldu. Yakın geçmişteki sorunların tartışmasız sorumlusu Novotny'nin yaygın olan kötü şöhretini kullanan sağcılar, Marksist-Leninist ilkeleri savunanları "muhafazakâr" olarak yaftalayarak, Ocak ayıyla başlayan değişim sürecine en büyük tehdidin bu sözde "muhafazakâr" kesimden geldiği söylentisini yaymaya başladı.

Sağcı oportünistler, Mart ayında yapılan yerel kongrelerde başa gelen yerel parti örgütlerinde önemli konumlarda bulunmasalar da, bu duruma karşı kitle iletişim araçlarında kampanyalar düzenlenmeye başlandı. "Yeni bir siyasi hat ancak yeni insanlar

34 Ç.N: Josef Špaček (1927–2004) Çekoslovak siyasetçi.

35 Ç.N: Josef Borůvka (1911–1979) Çekoslovak siyasetçi.

tarafından takip edilebilir" sloganıyla yola çıkan sağcılar, partinin deneyimli ve güvenilir kadrolarının yerine daha önce sosyalizmin inşa sürecine katılmamış kişilerin geçmesini sağladılar.

Aynı zamanda sosyalist toplumda işçi sınıfının öncü konumunun altını oymak adına benzer bir kampanya sendikalarda da yürütülüyordu. Prensip sahibi sendikacılar ve özellikle dürüst komünistler karalanarak tasfiye edilirken, yerlerine sözde yeniden doğuş yanlıları atanıyordu. Bu kişiler için seçilme ölçütleri; partinin öncü rolüne karşı olmak, Marksist-Leninist sosyalist kuruluş fikrine karşı olmak ve Sovyetler Birliği ile ittifakı reddetmekti. "Yeni sendika politikası" sloganı adıyla yeni bir taslak program oluşturuldu ve yaygın olarak tanıtıldı. Bu belgeyle, sosyalizm altında sendikaların örgütsel ve eğitim faaliyetleri kaldırılırken, sendikaların sosyalist kalkınmada taşıdığı sorumluluk elinden alınmaktaydı. Sendika yönetimi seçimlerinde çok sayıda fabrikada "komünistsiz sendika" sloganı başarıya ulaştı. Hatta Devrimci Sendikal Hareket kurumundan bağımsız olarak sendikal yapılar kurulmaya başlandı. Buna en iyi örnek olan Lokomotifçiler Sendikası doğrudan karşıdevrimcilerin elindeydi.

Kitle iletişim araçlarının yönetim ve denetiminin parti önderliği tarafından bırakılmasını, parti içinde demokratik merkeziyetçilik ilkesinin terk edilmesi izledi. Böylece ulusal ölçekte alınan kararlar partinin yerel örgütleri tarafından bağlayıcı olmaktan çıkarıldı. Buradan hareket eden sağcılar partinin geleneksel işleyişini çiğneyerek yerel kongrelerde örgütlerin önemli mevkilerine geldiler, Marksizm-Leninizm'e bağlı olan kadroların görüşlerini paylaşmasını engellediler.

Çekoslovakya Komünist Partisi'nin yetkili kurulları ne partiyi ne de kitle iletişim araçlarını kontrol eder hale gelince, ülkedeki siyasi atmosfer sağcılar tarafından belirlenir hale gelmiş, ülkede "ilerici" komünistlerle "muhafazakâr" komünistler arasında bir kavga varmış gibi bir hava yaratılmıştır. Kavganın, toplumsal işleyişi iyileştirmeye çalışanlarla modası geçmiş yöntemleri savunanlar arasında olduğu söyleniyordu. Bu şartlarda sosyalist devlet dağılma sürecine girmiş oldu.

1968 yılı Nisan ayında yapılan Merkez Komite Plenumu'nda Marksist-Leninistler sağcıların adaylarına karşı Ludvik Svoboda'yı

aday göstermeyi başardılar. Svoboda, 2. Dünya Savaşı sırasında öne çıkmış bir faşizm karşıtı kahraman ve Sovyetler Birliği ile dostluk ve müttefikliğin savunucusuydu. Ancak buna rağmen sağcılar iktidarın önemli organlarında adaylıkları ele geçirdiler, buna Ulusal Cephe başkanlığı ve Ulusal Meclis başkanlığı dahildi. Aynı Plenum'da kabul edilen eylem planında parti içindeki sağcıların etkisini yansıtan maddeler dikkat çekiyordu. Partinin, devletin ve sosyalist toplumun görevleriyle ilgili Marksizm dışı yorumları içeren plan, Ulusal Cephe ile işbirliği adı altında ekonominin ve kültürel hayatın düzenlenmesine dair oportünist ve revizyonist fikirler içermekteydi.

Nisan Plenumu'nun ardından toplanan bölgesel parti konferanslarında acil olarak olağanüstü kongre toplanması talebi sağcılar tarafından dile getirildi. Parti liderliğinin ele geçirilmesini amaçlayan bu girişim Prag ili konferansı ve Güney Moravya bölge konferansı tarafından da desteklendi. Slovakya'da ise Vasil Bilak[36] önderliğindeki yerel parti önderliğinin sağlam duruşu, Marksizm-Leninizm'e ve proletarya enternasyonalizmine bağlılığı sayesinde sağcıların ve sosyalizm karşıtlarının amaçları ifşa edildi. Ancak buna rağmen tüm ülkede olduğu gibi Slovakya'da da tehlike çanları çalmaktaydı.

Yaşanan bütün ideolojik sapmalar, 1 Mayıs kutlamalarında kendisini göstermiştir. Kutlamalar özellikle bazı yerelliliklerde uluslararası sınıf karakterini tamamen kaybetmiştir. Prag'da açıkça komünizm karşıtı olduğunu gizlemeyen KAN[37] ve K 231[38] gibi örgütler kutlamalara katılmıştır. Yaklaşan tehlike o kadar açıktır ki, 7-8 Mayıs günlerinde siyasi durumu değerlendirmek için toplanan Prezidyum'da sağcılar bile partinin ve sosyalizmin ölümcül

36 Ç.N: Vasil' Bil'ak (1917-2014) Slovak komünist siyasetçi. 1968 yılında Çekoslovakya'ya Varşova Paktı silahlı birliklerini davet eden mektubun imzacılarındandır. Sosyalizmin çözülmesinden sonra 2011 yılında yargılansa da şahit eksikliğinden dolayı dava düşmüştür.

37 Ç.N: KAN (Çekçe: Klub angažovaných nestraníků, Partisizler Kulübü), Çek sosyolog ve muhalif siyasetçi Rudolf Battěk (1924-2013) tarafından kurulan liberal siyasi parti.

38 Ç.N: K–231, adını ilgili yasa numarasından alan eski siyasi tutukluların oluşturduğu muhalif birlik.

bir sorunla karşı karşıya kaldığını itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Birkaç gün sonra toplanan Slovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Plenumu da bu yönde görüş bildirmiştir. Dubcek ise bu belgenin yayınlanmasını engellemiştir.

Çoğunluğu sağcı demagojiye hâlâ mesafeli duran işçi sınıfını yanlış yönlendirmek için girişimler de bu dönemde başladı. Parti veya devlet kurumlarından bağımsız olarak inisiyatif alan Otto Sik, işçi konseylerinin kurulması yönünde çağrı yapmaya başladı. Bu çağrının amacı, ülkedeki ekonomik yapının sabote edilmesi ve sosyalist planlamanın işlemez hale gelmesiydi. Bir yandan da üretim miktarına bakılmaksızın işçi ücretlerinin artırılmasına yönelik bir kampanya başlatıldı. Enflasyon baskısı yaratan bu kampanya, ekonomik işleyişi tehdit eder hale geldi. Batılı ülkelerden veya ABD'den kredi alınması gerekliliği bu dönemde dile getirilmişti. Adeta bir hezeyan, baskı ve terör ortamında başlayan 14. Olağanüstü Parti Kongresi hazırlıkları sırasında partideki Marksist-Leninist unsurlarla sağcılar arasında bir ölüm kalım mücadelesi yaşandı. Gerici güçlerin saldırısının kutsal kitabı, karşıdevrimci platform tarafından basılan "2.000 kelime"[39] adlı belge şiddete çağrı yaparak, sosyalist sistemin alaşağı edilmesini savunuyordu. Yerel konferanslar öncesinde bu metnin basılıp dağıtılmasından sonra neredeyse tüm kongrelerin yarısı bu metnin destekçisi haline geldi. Açıktan hizip faaliyetine başlayan ve 14. Olağanüstü Parti Kongresi'ni delege olacakların seçilmesinde üyelerin iradelerine müdahale eden sağcılar, delegasyona çok sayıda oportünist, milliyetçi ve Sovyet karşıtı unsurun dahil olmasını sağladılar. Parti tarihinde görülmemiş bir şekilde delegelerin yalnızca %17,4'ü işçi kökenliydi. Bu sayede sağcılar iktidarı ele geçirme planlarını sona erdirmeye çok yaklaşmış durumdaydılar. Komünizm ve sosyalizm karşıtı gösteriler cesaretlendiriliyor, anarşist içerikli kışkırtmalar düzenleniyor, sosyalizme inancını ve Sovyet yanlısı konumunu tekrar teyit eden Halk Milisleri'nin dağıtılması isteniyordu.

"Çekoslovakya Komünist Partisi 13. Kongresi'nin Ardından

39 Ç.N: Uzun adı, "İşçiler, Çiftçiler, Devlet Görevlileri, Bilimadamları, Sanatçılar ve Herkese ait 2000 kelime" olan, yazar Ludvik Vaculik tarafından kaleme alınan muhalif metin-Ç.n.

Parti ve Toplumda Gelişen Krizden Çıkartılan Dersler" adlı Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi 1970 Aralık Plenumu belgesinden doğrudan alıntılarla devam etmek istiyorum:

> *"Küresel komünizm karşıtı merkezlerin strateji uzmanlarının sosyalist Çekoslovakya sınırları içerisinde doğrudan ajanları bulunmaktaydı. Onlardan bir tanesi olan I. Svitak[40], K 231 ve KAN gibi örgütlerle birlikte davranan gerici kuvvetlerin sözcüsü konumuna geldi. Programları 1948 Şubatı'nın tüm kazanımlarının tasfiyesi, sosyalizmin alaşağı edilmesiydi. K 231 grubunun beyin takımında olan K. Nigrin, J. Brodsky[41], V. Palecek, O. Rambousek[42] ve diğerleri Batılı istihbarat servislerinin doğrudan ajanlarıydı. Svitak'ın dışındaki KAN örgütünün kurucuları arasında yer alan yazar V. Havel[43] ve profesör V. Cerny[44] ise, 1948 yılının ardından ülkeden göçen aydınlarla temas halindeydi. KAN ve K 231 örgütlerinin Batılı istihbarat örgütleriyle ilişkisi sadece siyasi değildi, bu merkezlerden maddi destek de alınıyordu."*
>
> *"Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti içinde sosyalizme karşı mücadele eden gruplar uluslararası emperyalizmin ve komünizm karşıtlığının önemli bir aracı olan siyonistliği de kullanıyorlardı. F. Kriegel[45], J. Pelikan[46], A. Lustig[47], E. Goldstücker[48], A. J. Liehm[49], E.Löbl, K. Winter vb gibi siyonistler ülkede oldukça aktifti."*

---

40 Ç.N: Ivan Sviták (1925–1994) Çek filozof, eleştirmen ve şair.

41 Ç.N: Jaroslav Brodský (1920–1981) K 231 liderlerinden.

42 Ç.N: Ota Rambousek (1923–2010) K 231 liderlerinden.

43 Ç.N: Václav Havel (1936–2011) Çek yazar, filozof, muhalif lider ve Çekoslovakya'nın son, Çek Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı.

44 Ç.N: Václav Černý (1905–1987) Çek yazar, bilimadamı, filozof.

45 Ç.N: František Kriegel (1908–1979) Çekoslovak siyasetçi, doktor ve komünist.

46 Ç.N: Jiří Pelikán (1923–1999) Çek komünist siyasetçi ve gazeteci-yazar.

47 Ç.N: Arnošt Lustig (1926–2011) Çek yazar.

48 Ç.N: Eduard Goldstücker (1913–2000) Çek akademisyen. Özellikle Alman edebiyatı dalında uzmanlaşmıştır.

49 Ç.N: Antonín Jaroslav Liehm (d.1924) Çek yazar, çevirmen, yayıncı ve akademisyen.

"Yeniden siyaset sahnesine Sosyal Demokrat Parti tarafından ortaya atılan sözde demokratik sosyalizm söylemine de değinmeliyiz. Bu göz boyamaya dayalı demagojik söylem, komünizm karşıtı planlarda önemli bir yer işgal etmekteydi. Sosyal Demokrat Parti bağımsız bir siyasi güç olarak ortaya çıkarken, bazı Çekoslovakya Komünist Partisi üyelerinin belleklerindeki sosyal demokrasi fikir kalıntılarına seslenerek, onları kendi saflarına çekmeye çalışıyordu. "Sosyalizmin kuruluşu" dönemine katkı gibi bir sorumluluğu olmayan bu yönsüz ve siyasi olarak sağlıksız kesim için Sosyal Demokrat Parti'nin bir çekiciliği olabileceği düşünülmüştü. F. Kriegel, J. Smrkovsky, Z. Mlynar[50], J. Litera, L. Lis[51] gibi Komünist Parti içindeki sağcıların desteği ve onayıyla yasadışı bir hazırlık komitesi kurulmuştu. Bu kurul şu kişilerden oluşuyordu: Z. Bechyne, J. Munzar, O. Janyr, F. Supka. Bu komiteye bağlı olacak şekilde bölge ve yerelliklerde hazırlık komiteleri kurulmuş, hatta bazı yerlerde kurumsal kimlikleri meydana getirilmiştir. Sosyalist Enternasyonal[52] ile işbirliği içinde yapılan bu faaliyetlerin amacı, işçi sınıfı içinde siyasi bir ayrım yaratabilmekti. Faaliyet programı ve faaliyetleri, Çekoslovak Komünist Partisi'nin öncü rolünün reddedilmesi ve eski muhafazakâr burjuva demokratik sistemin yeniden başa gelmesini amaçlıyordu. Bu amaç, Ulusal Cephe içerisinde yer alan Çekoslovak Sosyalist Partisi, Çek Halk Partisi, Slovak Yeniden Doğuş Partisi ve Slovak Özgürlük Partisi tarafından da paylaşılıyordu."

Çekoslovak Hükümeti'nin hiçbir şekilde karşılık vermediği tüm bu entrikalar, doğal olarak Çekoslovakya ile müttefik sosyalist ülkelerin arasının açılmasına yol açtı. Kardeş partiler ve özellikle Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP), bu süreçte Çekoslovakya Komünist Partisi liderliğiyle temas ederek büyük bir sabırla

50 Ç.N: Zdeněk Mlynář (1930–1997) Çek siyasetçi ve hukukçu.

51 Ç.N: Ladislav Lis (1926–2000) Çekoslovak muhalif siyasetçi.

52 Ç.N: 1951 yılında kurulan örgüt adının aksine sosyal-demokrat eğilimine sahip siyasi partiler tarafından benimsenmektedir.

ülkedeki karşıdevrimci gelişmelere karşı çıkmaları gerektiğini, bu sorunun tüm sosyalist devletler topluluğunu etkilediğini hatırlatmışlardı. 1968 yılının ilk yarısında Dresden, Sofya ve Moskova'da yapılan toplantılarda Dubcek kardeş partileri yatıştırarak, Çekoslovak Komünist Parti liderliğinin durumun ciddiyetinin farkında ve duruma müdahil olduğunu belirtmiştir. Ancak bu söylenenler ülkede hiç karşılık bulmamış ve hiçbir önlem alınmamıştır. Sosyalist ülkelerle dostluk ve kardeşlik siyaseti ilan eden sağcı liderlik, gerçekte bu dostane ilişkileri sabote etmekle meşguldü.

Slovakya'daki Cierna kasabasında yapılan görüşmelerde[53] SBKP Politbürosu, Çekoslovak Komünist Partisi liderliğine çağrı yaparak komünist ve enternasyonalist sorumluluklarının farkında olacak şekilde ülkedeki tehlikeli durumu kendi kaynaklarıyla çözmesi uyarısında bulundu. Görüşmelerde yer alan sağcı temsilciler, sosyalizm karşıtı karşıdevrimci örgütlere derhâl müdahale edeceklermiş gibi davrandılar. Altı sosyalist ülke temsilcileriyle yapılan Bratislava görüşmelerinde[54] de aynı rolü oynadılar. Bu görüşmelerden sonra parti liderliğindeki Dubcek ve taraftarları, karara bağlanan önlemlere dair adımların atılmasını bilerek geciktirdiler. Dahası parti liderliğinin geri kalan kısmını da yanıltarak kardeş sosyalist partiler tarafından ülkedeki sosyalizm ve Avrupa'daki barış ortamının korunması için dile getirilen kaygıları gizlediler. Dubcek, planlanan parti Merkez Komite toplantısının yapılmasını engelleyerek Bratislava'da altına imza attığı prensiplere ihanet etti. Kısa süre önce imzasını altına attığı "Halkların kahramanca ve özverili çabalarıyla var ettiği sosyalist kazanımların desteklenmesi, korunması ve güçlendirilmesi tüm sosyalist ülkelerin ortak enternasyonalist görevidir" prensibini göz ardı eden Dubcek ülkeyi iç savaşın

53 Ç.N: Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya sınırındaki bu kasabada 29 Temmuz–1 Ağustos 1968 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde Leonid Brejnev şahsen Alexander Dubcek ile bir araya gelmiştir.

54 Ç.N: 3 Ağustos 1968 günü Sovyetler Birliği, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Çekoslovakya'dan temsilcilerin katıldığı ve sonunda Bratislava Deklarasyonu'nun imzalandığı toplantı. Metinde Marksizm-Leninizm'e ve proletarya enternasyonalizmine bağlı olunduğu deklare edilirken, Varşova Paktı ülkelerinde olası bir burjuva sistemine dönüş olasılığı karşısında askeri dahil olmak üzere her şekilde müdahale edileceği ilan edilir. Bu anlamda Brejnev Doktrini'nin ilk yazılı ifadesidir.

eşiğine getirmekteydi. Komünist olsun veya olmasın, sosyalist sistemi ölümcül şekilde tehdit eden tehlikelerin farkında olan kişiler, parti ve devlet liderliğini uyararak karşıdevrimci güçlerin saldırılarına karşı sosyalizmin birikimlerinin savunulması için ayağa kalkma çağrısı yapılmasını talep ediyorlardı. Sayısız karar ve metinde yer alan bu acil çağrılar, cevapsız bırakıldı. Prag'da karşıdevrimci güçler iktidarı ele geçirme provaları yaparken, partinin sağcı liderleri "her şeyin yolunda" olduğunu belirterek, "yeniden doğuş ve demokratikleşme sürecinin başarıyla geliştiğini" söylüyorlardı.

Aralarında Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeleri ve devlet görevlileri de olan binlerce komünistin yanı sıra emekçi halkın her katmanından gelen sıradan yurttaşlar, artık çaresizce kardeş komünist partilerin yöneticilerine ve diğer sosyalist ülkelerin liderlerine çağrıda bulunarak; sosyalizmin savunulması için Çekoslovakya halkının yardımına koşulması talebini yükseltiyorlardı. Amacı, ülkeyi sosyalist topluluktan kopartmak olan karşıdevrim karşısında bu çağrı sahipleri, sınıf kardeşlerinin onları bu felaket karşısında terk etmeyeceklerine inanıyordu.

Durum nesnel olarak incelendiğinde ortaya vahim bir tablo çıkıyordu. Parti önderliğindeki sağcılar tarafından felç edilmiş olan ülke içindeki güçler, karşıdevrimi önleyecek şekilde seferber edilemiyordu. Hal böyle olunca, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'ndaki diğer sosyalist ülkelerin bir karara varması gerekiyordu. Ya karşıdevrimin, belki de binlerce kişinin hayatına mal olacak şekilde bir kardeş kavgası çıkartması beklenecek, sonra da uluslararası yardım sağlanacaktı; ya da ülke içinde ve uluslararası kamuoyunda ilk başlarda yanlış anlamalara yol açma riskine rağmen, zamanında önlem alarak trajedi engellenecekti. Akacak kardeş kanını durdurmanın tek doğru çözüm yolu olduğundan hareketle beş müttefik sosyalist ülke askeri birlikleri, 21 Ağustos 1968 günü Çekoslovakya topraklarına girmiştir. Müdahale; Çekoslovakya halkı, uluslararası işçi sınıfı, sosyalist ülkeler topluluğu ve dünya komünist hareketinin ortak çıkarları için yapılan uluslararası dayanışmanın bir sonucuydu. Bu sayede binlerce kişinin hayatı kurtarılırken, gelişmiş sosyalist toplumun barış içinde kurulabilmesi için uygun iç ve dış ortam sağlanmış, sosyalist kampın batı sınırları güvenceye alınmış ve emperyalist çevrelerdeki 2. Dünya Savaşı'nın

sonuçlarını değiştirme çabaları boşa çıkartılmıştır.

20/21 Ağustos gecesi, bünyesindeki Marksist-Leninistler'in tutarlı muhalefetine rağmen, Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu, Sovyet karşıtı bir bildiri yayınladı. Daha sonra tüm Merkez Komite üyelerinin bilgisi olmaksızın ve partinin Prag il komitesinin bilgisi dahilinde Prezidyum illegal bir şekilde parti olağanüstü kongresini topladı. Bu toplantının amacı, partinin tüm liderliğinin sağcılar tarafından ele geçirilmesi ve Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele çağrısının yapılmasıydı. Dubcek'in onayıyla bu toplantı Prag'ın Vysocany Mahallesi'nde yapıldı. Prezidyum tarafından yayınlanan Sovyet karşıtı bildiriyi kendilerine örnek alan kitle iletişim araçlarının başındakiler, milliyetçi bir kampanya başlattılar. Buna göre karşıdevrimciler aslında "tüm ülke çapındaki yurtsever hareketi" temsil ediyorlardı. Yalanı gerçekten ayıramayan, dürüst, sade vatandaşlar, kendilerini inanmadıkları eylemlerin içinde buldular.

Bu aşamada yeniden 1970 Aralık Plenumu (Çekoslovakya Komünist Partisi 13.Kongresi'nin Ardından Parti ve Toplumda Ortaya Çıkan Krizden Çıkarılan Dersler) belgesine dönüp, o sırada durumun nasıl olduğuna bakalım:

> *"21 Ağustos 1968'den sonra karşıdevrimci unsurlar Çekoslovakya'da kaos, kargaşa, gerilim ve karışıklık yaratmaya başladılar. Sağcı oportünistler de ne pahasına olursa olsun partinin iç işleyişinin ve kardeş partiler arasındaki ilişkinin normale dönmemesi için yıkıcı faaliyetler yapıyorlardı. Bu faaliyetlerde başı çekenler; V. Silhan, J. Litera, J. Sabata, L. Lis, Z. Jejzlar, J. Pelikan, B. Rattinger, M. Vaculik, P. Machonin, K. Kaplan, M. Hajek, R. Horak, D. Havlicek, J. Ruml ve diğerleriydi. Bu kişiler parti ve devlet kademelerindeki diğer sağcılarla beraber gerçekleştirdikleri yıkıcı faaliyetlerle karşıdevrimci durumun oluşması için çabaladılar. Parti, devlet ve diğer sosyal kurumlardaki işleyişi sabote edip, ülkedeki gerilimin devam etmesi için uğraştılar. Bu kişilerin büyük bir çoğunluğu 22 Ağustos 1968 günü yasadışı şekilde toplanan Vysocany Kongresi bileşenleriydi. Slovakya temsilcileri hariç bu kongreye delege olan kişiler ilan ettikleri platform*

girişimiyle partimizin amacı, programı ve devrimci tarihinden kopmuşlardır."

Bu yasadışı Vysocany Kongresi, açıkça SBKP ve diğer kardeş partilerden koptuğunu ilan etmiş, kibirli şekilde onları uluslararası komünist hareketten dışlama hakkını kendinde gördüğünü bildirmiştir. Sözde Vysocany Merkez Komitesi'ne parti karşıtı delegeler seçilmiş, partinin merkezi yayın organı Rude Pravo'ya el konup Sovyet karşıtı bir yayın haline sokulmuştu. Vysocany grubu, özellikle Batı'daki bazı kardeş partileri de yanıltmayı başarmış, uluslararası komünist hareket içinde revizyonist ve Sovyet karşıtı bir platformun yer edinmesine çabalamıştır. Grup ayrıca "Çekoslovakya sorunu"nun emperyalist güçlerce başlatılan bir tartışmaya dönmesini kolaylaştırdı. Sosyalist birlikler Çekoslovakya'ya girdiği sırada Belgrad'da bir grup bakanla beraber olan Otto Sik, yasadışı bir görevlendirmeyle J. Hajek'in New York'ta Birleşmiş Milletler'e gitmesini sağladı. Çekoslovakya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın aksi yönde talimatına rağmen Güvenlik Konseyi'ne hitap eden J. Hajek, Sovyet karşıtı bir konuşma yaptı.

23 Ağustos günü Çekoslovakya Cumhurbaşkanı L. Suoboda, beraberinde G. Husak, V. Bilak, A. Indra, J. Piller, M. Dzur ve B. Kucera'dan oluşan bir heyetle Moskova'ya gider. Heyet Moskova'da bulunan A. Dubcek, O. Cernik, J. Smrkovsky, J. Spacek ve B. Simon grubuna dahil olur. 25 Ağustos günü ise parti önderliğinin diğer üyeleri olan O. Svestka, E. Rigo, F. Barbirek, M. Jakes, L. Lenart ve Z. Mlynar onlara katılır. Görüşmeler dört gün boyunca sürer ve tüm katılımcıların imzaladığı bir ortak protokolle sona erer. Metinde Çekoslovakya'da Marksizm-Leninizm temelinden ayrılmaksızın örülecek olan bir normalleşme dönemi öngörülür. Bu dönemde partinin öncü rolü, işçi sınıfı devletinin iktidarı yeniden tesis edilecek, tüm karşıdevrimci örgütler siyasi hayattan tasfiye edilecek, Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nin başta Sovyetler Birliği olmak üzere diğer sosyalist ülkelerle uluslararası bağları güçlendirilecektir. Belgenin hazırlanmasında tutarlı enternasyonalist sınıf bakış açısını içselleştirmiş olan başta L. Svoboda, G. Husak ve V. Bilak olmak üzere çok sayıda yoldaş görev almıştır.

Moskova toplantılarının hazırlıkları sırasında Slovakya

Komünist Partisi Merkez Komite Prezidyumu'nun sadık üyeleri, olayların hızlı akışına karşılık sorumlu bir hareket tarzı geliştirmeye gayret gösterdiler. Ancak yasadışı Vysocany Merkez Komitesi'nin temsilcilerinin (F. Vodslon, L. Hrdinova ve S. Sadovsky) gelmesiyle beraber Slovakya Komünist Partisi'ndeki sağcılar (V. Pavlenda, J. Zrak, A. Tazky, S. Faltan ve R. Harencar) partinin Bratislava il komitesindeki sağcılarla birlikte Slovakya Komünist Partisi'nin olağanüstü kongresini 26 Ağustos 1968 günü toplarlar.

Başlangıçta bu olağanüstü kongre aşırı milliyetçi ve Sovyet karşıtı bir konum aldı. Yasadışı Vysocany Kongresinin izinden giderek beş sosyalist ülke komünist ve işçi partilerine yönelik provokatif bir çağrı kaleme aldı. Ancak 28 Ağustos günü, Moskova'dan dönerek kongreye katılan G. Husak, kongrede alınan kararın geri çekilmesini ve Vysocany Kongresi'ne gösterilen desteğin geri alınmasını sağladı. Moskova Protokolü'nü oybirliğiyle kabul eden kongre Slovakya Komünist Partisi Merkez Komite Genel Sekreterliği'ne G. Husak'ı seçti. Ancak, her şeye rağmen yeni Merkez Komite seçimlerinde bazı Marksist-Leninist kadrolar seçilemedi.

A. Dubcek, O. Cernik, J. Smrkovsky ve partideki diğer sağcılar Moskova'da Vysocany Kongresi'nin geçerliliğini tanımayacaklarını ilan etseler de, bu kongrenin siyasi hattını desteklemeye devam ediyorlardı. Ayrıca bu yasadışı kongrenin düzenleyicilerini, Parti'nin Merkez Komitesi'ne hatta Prezidyumu'na seçtirerek konumlarını güçlendirmeyi başardılar.

Merkez Komite Ağustos Plenumu'nda söz alan A. Dubcek, izlediği oportünist hattı mazur göstermeye çalışarak, yasadışı Vysocany Kongresi'yle uzlaşır bir tutuma girdi. Dahası Moskova Protokolü'nün içeriğini gizleyerek, bu metinde partiye ve devlet kurumlarına yüklenen sorumlulukları görmezden geldi. Buna rağmen Merkez Komite protokolü kabul ederek, G. Husak ve L. Svoboda'yı Merkez Komite ve Prezidyum'a seçti. Bu tutarlı yoldaşlar tarafından sergilenen kararlı duruş sayesinde Merkez Komite, Çekoslovakya'da hayatın normale dönmesi yolundaki programı destekledi.

Bu programın yürürlüğe girebilmesi için, parti içinden ve dışından güvenilir güçlerin desteğinin sağlanması belirleyiciydi. Ancak

bu sayede gerici güçlere ölümcül darbe indirilebilir, sağcı ideoloji açık siyasi tartışmalarda yenilebilirdi. Bu yüzden bu zamana kadar ideolojik karmaşa kaynağı olan kitle iletişim araçlarına yeniden el konulması ve buralardaki oportünistlerin tasfiye edilmesi çok önemliydi.

18 Ekim 1968 tarihinde Çekoslovakya topraklarında Sovyet askeri birliklerinin geçici olarak konuşlanmasını öngören antlaşma Millet Meclisi'nde onaylandı. Bu antlaşmanın onaylanması, sosyalizmin tüm dürüst taraftarlarının sosyalist değerleri arındırarak güçlendirmesi için önemli bir siyasi ve psikolojik destek sağlamış oldu. Bu askeri yardımın yanı sıra Sovyetler Birliği buğday, petrol, değerli maden ve diğer hammaddelerden oluşan kapsamlı sevkiyatla desteğini sürdürdü. Çekoslovak ulusal ekonomisinin ayakta kalmasını sağlayan bu yardımlarla, sosyalizm karşıtlarının yarattıkları ve besledikleri kaos ve spekülasyon ortamı dağıtıldı. SBKP tarafından Çekoslovak Komünist Partisi (ÇKP) liderliğinin sağlam unsurlarına verilen idelojik destek de en az maddi destek kadar önemliydi. Yapılan ortak toplantılardaki bilgi alışverişinin yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu gerçek durumun Leninist bakış açısıyla yorumlanması değerliydi. Bu görüşmeler sayesinde karmaşık siyasi ortamda doğru şekilde yol alan ÇKP önderliği uluslararası ilişkilerini de yeniden güçlendirmekteydi.

Bu dönem boyunca Zpravy adlı dergi ideolojik alanda öne çıktı ve partideki gerçek Marksist-Leninist unsurların örgütsel birliğinin sağlanmasında çok faydalı bir araç oldu. Partinin bu dönemdeki resmi yayın organları görevlerini yeterince yerine getiremezken, radyo ve televizyon hâlâ sağcıların elinden alınmamıştı.

Ekim Devrimi'nin 51. yıldönümü kutlamaları vesilesiyle her iki tarafın göreli güçlerini görme fırsatı yakalanmıştı. Sosyalizm karşıtı unsurların, Sovyetler Birliği ile dostluk içerikli gösterileri yasaklamasının ardından aylar sonra, ilk kez sosyalist cumhuriyetin doğuşu kutlanıyordu. Karşıdevrimci muhalefetin tamamen bastırılamadığı, anıtlara yapılan saldırılar ve Sovyet bayraklarının yakılması gibi vandalizm eylemleriyle ortaya çıkıyordu.

ÇKP Merkez Komitesi Kasım ayında toplanan Plenumu'nda alınan kararla Prezidyum Yürütme Kurulu oluşturulmuştur. Bu sayede parti önderliği içindeki sağcıların etkisi kısıtlanmış, büronun

kurulmasıyla partiyi ulusa göre bölme arayışında olan sağcı oportünistlerin çabaları boşa çıkartılmıştır. Büronun yayın organı olarak kurulan Tribuna adlı dergi, kitle iletişim araçlarındaki sağcıların tekelini kırmıştır.

Buna rağmen, sosyalizm karşıtı güçlerin ekonomik alandaki yıkıcı faaliyetleri yoğunlaşmış, önceki ekonomik zorlukların varlığıyla birleşen durum ağırlaşmıştır. Toptan ve perakende satış fiyatları kontrolsüz şekilde artmış, sabit ücret alan kesimler enflasyon baskısı altında kalmıştır. 1968 yılı sonlarına doğru sağcılar, normale dönme sürecini baltalamak amacıyla gençleri ve öğrencileri kullanmaya başlamıştır. Öğrenci grevleri düzenleyerek üniversitelerde ruhsal çöküntü olaylarının yaşanmasına yol açmıştır. Bu olaylar sırasında Jan Palach'ın[55] trajik ölümü de yaşanmıştır. Palach'ın kanı sağcıların ellerindedir. 1969 yılı Mart ayının sonlarına doğru düzenlenen Buz Hokeyi Şampiyonası'nda yaşananlar[56] ise karşıdevrimcilerin ülkedeki normale dönüş sürecine müdahale etmek için neler yapabileceğini gözler önüne sermek adına çarpıcıdır.

Yaşanan acı olaylar karşısında A. Dubcek'in görevden alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu değişim, toplumun ve partinin süreklileşmiş bir krizden çıkarak sosyalizmi yeniden inşa görevine yoğunlaşmasının koşulu haline gelmiştir. ÇKP Merkez Komitesi, 1969 Nisan ayı Plenumu'nda A. Dubcek partinin genel sekreterliği görevinden alınarak, yerine G. Husak getirilmiştir. A. Dubcek ve O. Cernik yeni seçilmiş olan Prezidyum'un üyesi olmaya devam etseler de parti önderliği içerisinde etkileri törpülenmiş, öncülük geri dönülmez bir şekilde Marksist-Leninistler'e geçmiştir.

İzleyen aylarda sosyalist devlet organları karşıdevrimcilere karşı

55 Ç.N: Jan Palach (1948–1969) Çek üniversite öğrencisi. Varşova Paktı silahlı birliklerinin Çekoslovakya topraklarına girişini protesto etmek için 16 Ocak 1969 tarihinde Wencaslas Meydanı'nda kendisini yakarak intihar etmiştir.

56 Ç.N: 15–30 Mart 1969 tarihleri arasında İsveç'de düzenlenen Dünya Buz Hokeyi Şampiyonası grup maçlarında Sovyetler Birliği ile karşılaşan Çekoslovakya, maçı kazansa da şampiyonayı Sovyetler Birliği birincilikle tamamlamış, Çekoslovakya üçüncü olmuştur. Kazanılan maçın ardından özellikle Prag sokaklarındaki kutlamalar, ülkedeki Sovyet askeri varlığına karşı protestolara evrilmiş, Sovyet askerlerine saldırılmış, Sovyet havayolu şirketi Aeroflot büroları yağmalanmıştır.

önlem almaya başlamıştır, kitle iletişim araçları yeniden yasal parti ve devlet kurumlarının denetimine girmiştir. Varşova Paktı ülkelerinin müdahalesinin 1969 yılı Ağustos ayındaki yıldönümünde, karşıdevrimci unsurlar Prag dahil olmak üzere bazı yerlerde karışıklık yaratmaya çalışıp, partiye karşı şiddet içeren eylemlere girişseler de kitlesel bir karşıdevrimci direniş örme amaçlarına ulaşamamıştır. 1969 yılı Aralık ayında Moskova'da yürütülen görüşmelerin sonucu olarak Çekoslovakya heyeti ile SBKP liderleri arasında 1970 yılı Mayıs ayında yeni bir dostluk, işbirliği ve dayanışma antlaşması imzalanmıştır. Çekoslovakya'nın Nazi işgalinden kurtarılışının 25. yıldönümünde imzalanan antlaşma 1943 yılında imzalanmış, sonrasında da 1963 yılında yenilenmiş olan antlaşmanın devamı niteliğindedir, aynı hedef ve ilkelere sahiptir.

Yeni antlaşma; dünya sosyalist sisteminin uluslararası gelişmelerde belirleyici bir rol oynayan bir güç olduğu gerçeğinden hareket ederek, imzacı devletlerin "aynı toplumsal düzen ve amaçlara sahip sosyalist topluluğa mensup ükeler arasında sürekli ve değişmez bir şekilde birlik ve uyumun güçlenmesini amaçladığını" ilan eder. İmzacı ülkeler (Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği) ekonomik ilişkilerini COMECON üyesi ülkelerle sağlanan sosyalist entegrasyon düzeyine çıkartmayı taahhüt ettiler. Ayrıca Varşova Paktı'na üye diğer ülkelerle beraber ortak sınırların değişmezliğinin de Avrupa'da barış için vazgeçilmez bir ölçüt olduğu da belirlenmiştir.

Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği arasındaki yeni antlaşmanın imzalanması üzerine görüşlerini belirten Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komite Genel Sekreteri Gustav Husak, 1970 Mayıs ayında şunları söylemiştir:

> *"Şurası çok açık bir şekilde söylenmelidir ki; halkımız ve partimizin ulaştığı başarılar, Sovyetler Birliği tarafından yapılan yardımlar olmaksızın mümkün olmazdı. Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü, Batı tarafından yükseltilen uluslararası gerilim ve ekonomik abluka koşullarında ekonomik, bilimsel, teknolojik ve kültürel alanda aldığımız yardımlar ve ihtiyaçlarımızın giderilmesi konusunda Sovyetler Birliği tarafından gösterilen anlayış hep yanımızda oldu. Basitçe*

tasvir edilen bu halkımızın deneyimleri sonucunda sanırım şu açık sonuca ulaşmak yanlış olmaz: Ulus ve devlet olarak bağımsızlığımızın yeniden tesis edilmesi, Çekoslovak devletinin varlığı, ülkemizdeki sosyalist kuruluş döneminin tümü göstermiştir ki; Sovyetler Birliği ile müttefik olmadan Çekoslovakya halkları için ne özgürlük, ne bağımsızlık, ne de sosyalizm mümkündür."

Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi 1970 yılı Ocak ayı Plenumu'nda parti kartlarının değiştirilmesi yönünde bir karar alındı. Partiyi Marksist-Leninist ve enternasyonalist bir güç olarak tasfiye etme girişimlerine karşı mücadele her Çekoslovak komünistini bir sınavdan geçirmişti. Sonuçta Çekoslovakya Komünist Partisi üyelik sayısını beşte bir oranından biraz daha çok oranda azaltmış; ancak örgütsel olarak kendisini güçlendirmiş, partinin ideolojik konumunu pekiştirmişti. Yaşanılan tüm süreç boyunca hiçbir şekilde partiye destek vermeyen, partiye karşı işlediği suçları kabul etmeyen Alexander Dubcek, 1970 yılı Haziran ayı Plenumu'nda, parti karşıtı davranışları ve parti kurallarıyla bağdaşmayan hizip faaliyetleri sebebiyle partiden atılmıştır.

10 Aralık 1970 günü parti Plenumu'nda konuşan Gustav Husak, parti kartlarının değiştirilmesi sürecinde yaklaşık bir buçuk milyon parti üyesiyle yüz yüze görüşüldüğünü söyledi. Tüm görüşmelerin yapılması sırasında bölgesel ve yerel örgütlerde 70.217 grup oluşturulmuştu. Bu gruplar 235.270 üyeden ve parti yetkilisinden oluşmaktaydı. Bu görüşmeler sonucunda toplam üye sayısının %21,67'sine karşılık gelen 326.817 üyeye yeni parti kartı çıkartılınama kararı alınmıştır. Bu rakam içinden 67.147 üye partiden atılmış, 259.670 üyenin üyeliği yenilenmemiştir. Partiden atılma ve üyelik yenilememe kararlarının farklılığı sayesinde görüşmeleri yürüten ekipler, partinin görevlileri ve öğretisine yönelik üyelerin olası suç, tereddüt ve umursamazlıkları derecelendirilmiştir. Bu rakamlara 1968-69 dönemi parti üyeliği sayısındaki düşüş de eklenirse toplam kayıp yüzde 28 düzeyine gelmektedir. Buna rağmen Çekoslovakya Komünist Partisi yaklaşık 1,2 milyon üyesiyle bir kitle partisi olarak varlığını sürdürmüştür.

Uluslararası Yankılar

Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi 1970 Aralık Plenumu'nda kabul edilen siyasi rapora çok sayıda atıfta bulunduk. Plenum'a Gustav Husak tarafından sunulan "Parti Üyelik Kartlarının Değiştirilmesinin Ardından Partinin Karşı Karşıya Bulunduğu Temel Görevler" adlı raporda aşağıdaki ifadeler geçiyor:

> *"Biriktirdiğimiz çok sayıda deneyim ve veri sonucunda bugün partinin kolektif çıkarımlarını paylaşmaya başlayabiliriz. Buradan hareketle Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu Plenum'a üzerinde tartışıp onaylaması için bir siyasi metin sunuyor: Çekoslovakya Komünist Partisi 13. Kongresi'nin Ardından Parti ve Toplumda Ortaya Çıkan Krizden Çıkarılan Dersler. Bu belge partinin bilgilenmesi, siyasi, ideolojik ve örgütsel birliğinin pekişmesi, Marksist-Leninist karakterinin güçlenmesi, öncü rolünün kuvvetlendirilmesi ve sosyalist toplumumuzun gelişmesine olumlu yönde katkıda bulunacağını düşünüyoruz. Ayrıca bu belge kardeş komünist ve işçi partilerle dünyada barıştan yana demokratik güçlere Çekoslovakya'da yaşanan gelişmeleri öğrenip anlama fırsatı verirken, sosyalist toplumun inşası sırasında emekçi sınıfların karşı karşıya kaldığı sınıf savaşımına dair genel bir çerçeve sunacaktır."*

Belgenin yayınlanmasının ardından "kardeş komünist ve işçi partilerinde" nasıl bir tartışma yürütüldüğünü ve sadece Çekoslovakya'nın içinde bulunduğu duruma değil "sosyalist

toplumun inşası sırasında emekçi sınıfların karşı karşıya kaldığı sınıf savaşımına dair genel bir çerçeve sunacaktır" şeklinde ifade eden Gustav Husak'ın temennilerinin ne oranda gerçekleştiğini, bu eserde ilgili metinlere geniş yer vermiş olan bu satırların yazarı bilmemektedir. Ancak bilinen odur ki, 1970 Aralık Plenum belgelerinin çevirileri yayınlandığı sırada çoğu "kardeş komünist ve işçi partileri", en azından Batı Avrupada'kilerin çoğu sadece kapitalist basın, radyo ve televizyondan aldıkları bilgilerle konu ile ilgili taraflarını çoktan seçmiş durumdaydılar.

İngiltere'de, Büyük Britanya Komünist Partisi[57] Yürütme Komitesi "ülke dışından yapılan müdahaleyi" eleştirerek "Çekoslovak komünistlerinin demokratik haklarının ihlal edildiğini" ifade eden ilk siyasi partiler arasında yer aldı. John Gollan[58] daha da ileri giderek partinin bu görüşlerinin en geniş kesimlere ulaşması adına televizyon programına çıkma teklifini kabul edip, benzer açıklamalarda bulunmuştur. Bu davranışı kapitalist basın tarafından takdir edilmiştir. Olaylara aklı başında yaklaşarak Marksist bir bakış açısıyla yorumlama görevi Palme Dutt'a[59] düşmüş, her zamanki teorik berraklığıyla yaptığı değerlendirmeler, Labour Monthly adlı yayının Ekim 1968 sayısında "Çekoslovakya-Hepimiz için dersler" adı altında yayınlanmıştır. Olayların arka planını etraflıca bir şekilde anlattıktan sonra, Varşova Paktı ülke ordularının Çekoslovakya topraklarına girişini anlatan Dutt şöyle devam eder:

> *"Lenin bize karşıdevrimin daima kendisini devrime yakın sol bir kimlikle gizlemeye çalıştığını göstermiştir; sadece küçük bir değişiklik isteniyormuş gibi yapılarak (komünistlerin tek partili yönetimlerinin sona erdirilmesi) rejimin kuyusu kazılır, sonra da hedef, onu toptan alaşağı etmektir."*

Dutt'a göre "Karşıdevrim, enayilerin farkına varmasını

57 Ç.N: Büyük Britanya Komünist Partisi, 1920-1991 yılları arasında faaliyet göstermiş siyasi partidir. Döneminde Büyük Britanya'daki en büyük komünist partisiydi.

58 Ç.N: John Gollan (1911-1977) Büyük Britanya Komünist Partisi lideri.

59 Ç.N: Rajani Palme Dutt (1896-1974) Büyük Britanya Komünist Partisi üyesi gazeteci ve teorisyen.

engelleyecek şekilde siyasi arenada asla "KARŞIDEVRİM" adıyla var olmaz."

Palme Dutt, dünya komünist hareketinde oluşmaya başlayan anlaşmazlık ve eleştirilere dair de şunları söyler:

> *"Varşova Paktı dışındaki sosyalist ülkelerden dördü –Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk ve Çin– müdahaleyi eleştirirken; üçü –Vietnam, Kore ve Küba– destek açıklaması yaptılar. Sosyalist olmayan ülkelerdeki komünist partilerden aralarında Güney Afrika, İsrail, ABD ve Kanada komünist partilerinin olduğu bazıları müdahaleyi desteklerken, neredeyse tüm Batı Avrupa partilerini ve Fransa, İtalya, İspanya ve Büyük Britanya partilerini içeren çoğunluk müdahaleyi eleştirdi."*

Labour Monthly adlı yayının Kasım ayı sayısında yukarıda alıntılanan paragrafta düzeltmeye giden Palme Dutt, "Batılı basında yayınlanan ve doğrulanmamış verilere göre" kısmını eklemiştir. Daha sonra erişilen bilgiler ışığında Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'na üye ülkelerin yaptıkları müdahaleye sosyalist olmayan ülkelerdeki komünist ve işçi partilerinin çoğunluğunun destek verdiği ortaya çıkmıştır.

"Çekoslovakya yol ayrımında" adlı makalesinde konuyu ele alan ABD Komünist Partisi Genel Sekreteri Gus Hall[60] şunları yazar:

> *"Özellikle ABD ve Batı Almanya emperyalizmiyle doğrudan doğruya mücadele içinde olan veya ona karşı var olma kavgası veren komünist partilerin yapılan müdahaleyi kaçınılmaz şekilde gerekli görerek desteklemesi çok ilginçtir. Kuzey Vietnam, Kuzey Kore, Küba, Batı Almanya komünist partileri, ABD Komünist Partisi ve bazı Latin Amerika komünist partilerinde durum aynı bu şekildedir."*

23 Ağustos 1968 günü yaptığı konuşmada Castro[61], Çekoslovak-

60 Ç.N: Gus Hall (1910–2000) asıl adı Arvo Kustaa Halberg olan işçi önderi ve ABD Komünist Partisi Genel Sekreteri. Dört ayrı ABD başkanlık seçiminde aday olmuş, McCarthyci cadı avı döneminde sekiz yıl hapis yatmıştır. Geleneksel Marksist-Leninist duruşuyla tanınır.

61 Ç.N: Fidel Alejandro Castro Ruz (d.1926) Kübalı siyasetçi, devlet adamı ve

ya Komünist Partisi'nin yayın organı olan Rude Pravo'nun 24 Nisan tarihli sayısındaki "Çekoslovakya'daki olaylara ABD basınındaki olumlu tepkiler" adlı makaleye atıfla şunları söyler:

> *"Emperyalist basında en ufak bir olumlama, destek veya ilgi uyandıran her şey bizde doğal olarak şüphe uyandırır."*

ILWU[62] Başkanı Said Harry Bridges, 27 Eylül 1968 tarihli sendika yayınında konuyla ilgili şunları yazar:

> *"Çekoslovakya'daki durum bazı kişiler için önlerinden geçen sürüye katılmak için bir işaret olarak algılandı; ancak bu sürünün gittiği yerin aslında dünya barışı, sosyalizm ve bütün emekçilerin çıkarlarının aksine bir yere, bir salhaneye doğru olduğu gerçeğini değiştirmez."*

Labour Monthly, 1968 Ekim sayısındaki Palmet Dutt tarafından yazılan ayın değerlendirmesi makalesine dönecek olursak şu önemli satırları görürüz:

> *"Komünist partiler arasındaki uzlaşmazlıklarda son kararı verici bir hakem heyeti yoktur. Ancak tarihsel sonuç, pratiğin sınamasından geçen gerçekler belirleyicidir. Son kararı verebilmek için tüm verilere henüz sahip değiliz. CIA veya Batı Almanya kaynaklı karşıdevrimci müdahaleye dair zaten normal olarak daha fazla ayrıntıya sahip olmamız beklenmemeli, ta ki yıllar sonra bu ajanlar finanse ettikleri, örgütledikleri veya başarıyla gerçekleştirdikleri pis işlerini kazayla veya övünçle kendileri ifşa edinceye kadar."*

Palme Dutt'un 2 Kasım 1977 tarihli The Guardian gazetesinde basılan bir makaledeki aşağıdaki ifadeleri göremeden aramızdan ayrılmış olması çok büyük bir üzüntü kaynağı bizim için:

---

komünist devrimci.

62 Ç.N: ILWU yani International Longshore and Warehouse Union, ABD, Hawaii, Alaska ve Kanada'da örgütlü olan, asıl faaliyet alanı liman işçilerinin haklarının korunması olan sendikadır. 1937 yılında kurulan sendikanın günümüzde yaklaşık 33 bin işçi üyesi bulunmaktadır.

> *"Amerikan askeri istihbaratından kaçarak Sovyetler Birliği'ne sığınan bir ajanın dün Moskova'da yaptığı açıklamaya göre 1960'lı yıllarda Çekoslovakya'da hayata geçirilen liberal reformlar CIA tarafından yürütülen bir operasyonun parçası olarak tanımlanmıştır."*

Raporda, bahsedilen ajanın adı Glen Rohrer[63] olarak verilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Prag'da Komsomolskaya Pravda[64] muhabiriyle görüşmüş, 17 yıldır ABD istihbaratı için çalıştığını iddia etmiştir. Çekoslovakya bölgesinde çalıştığını belirten ajan, sosyalist ülkelerde yıkıcı faaliyetlerde bulunmak üzere eğitilen Leh, Çek, Slovak, Ukraynalı ve Macar milliyetçi gruplarla temas halinde olduğunu söylemiştir. "Prag Baharı" kod adıyla başlatılan operasyonda yer almak üzere çok gizli Çek ve Slovak milliyetçi gruplarının oluşturulduğunu eklemiştir.

Röportajda Rohrer, Varşova Paktı ülkelerinin müdahalesine yol açan süreçte CIA'in belirleyici bir konumda olduğunu söylemiştir: "Özel eğitim almış komandolar, 1968 yılında turist kılığında ülkeye doluşmuş ve düşmanın cephe gerisine sızarak harekete geçmeyi beklemişlerdir. Çoğunu şahsen tanıyordum." Rohrer ayrıca röportajda 1960 yılında ABD ile Batı Almanya hükümetleri arasında yapılmış olan antlaşmayı hatırlatarak, Batı Almanya ile sosyalist ülkeler arasında yapılan tüm mektuplaşma ve telefon görüşmelerinin Nuremberg'deki ABD üssünde elden geçtiğini ve dinlendiğini belirterek devam eder:

---

63 Ç.N: Glen Roy Rohrer, ABD Kara Kuvvetleri'nde görevli astsubay, kıdemli çavuş. Batı Almanya'daki Oberursel Camp King askeri üssünde Doğu Bloku'ndan sığınanlarla ilgili sorgu yetkilisi olarak görev yapmıştır. 1965 yılı Ağustos ayında Çekoslovakya'da sosyalist yönetime iltica etmiştir. Başından geçen olayları, Çekoslovakya'da 1976 yılında basılan "Naked Sphinx" kitabında anlatmıştır. Sosyalizmin çözülüşünün ardından 2003 yılı Haziran ayında şüpheli şekilde ölü bulunmuştur. Ailesine haber verilmeden yakılan cesedinden geriye kalan küller Prag'daki Malvazinky Mezarlığı'na serpilmiştir.

64 Ç.N: Komsomol Gerçeği, 1925 yılında kurulan ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi gençlik örgütü olan Komsomol'un (Bütün Sovyetler Leninist Genç Komünistler Birliği) merkezi yayın organıdır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra içeriği değişmiş şekilde günlük olarak yayına devam eden siyasi bir gazetedir.

"Yazışmaların fotokopileri ABD'ye gönderilir, çoğunlukla ilgilinin takip edilmesi ve telefon görüşmelerinin dinlenmesi önerilirdi. Çekoslovakya ile Batı Almanya arasındaki tüm telefon görüşmeleri Nuremberg üzerinden yapılır ve istihbarat servislerinin isteğine bağlı olarak anlık olarak kaydedilebilirdi."

"Çekoslovakya yol ayrımında" adlı makalesinde konuyla ilgili başından geçenleri anlatan Gus Hall, Varşova Paktı ülkeleri tarafından askeri müdahale yapılmadan önceki hafta içinde ABD'de yerleşik bulunan çok sayıdaki liberal veya sosyalist "görünümlü" CIA ajanının Prag'a hareket ettiğini ve buradaki binlerce Amerikalı "turist ve işadamı"na katıldıklarını yazar. Bununla beraber People's World[65] dergisinde yayınlanan bir haberde "Özgürlük için Genç Amerikalılar"[66] adlı gençlik örgütünün Kaliforniya Başkanı, Çekoslovakya'dan henüz döndüğünü ve orada "öğrencileri komünizme karşı örgütlediğini" belirtmiştir.

Prag'da ortaya çıkan karşıdevrimci kadrolar arasında Leo Cherne[67] de bulunmaktadır. Uluslararası Yardım Komitesi[68] mensubu sosyalizm karşıtı profesyonel bu kişinin CIA ajanı olduğu düşünülmektedir. Diğer bir kişi Sacha Volman adlı Rumen mültecidir. 1956 yılında ABD'den Budapeşte'ye geçen ilk kişidir. Zamanında gitmek istediği yere ulaşamayanlardan biri ise Batı Alman

65 Ç.N: ABD Komünist Partisi yayın organı. Yayın günümüzde sadece internet üzerinden yapılmaktadır.

66 Ç.N: Young Americans for Freedom, 1960 yılında kurulmuş muhafazakâr gençlik örgütü.

67 Ç.N: Leo Cherne (1912–1999) Amerikalı ekonomist, kamu görevlisi ve sunucu. Soğuk Savaş döneminde ABD hükümeti lehine yayın yapan Freedom House adlı yayınevi yönetim kurulunda görev yapmış, Uluslararası Yardım Komitesi Başkanlığı yapmış, pek çok ABD başkanına danışmanlık yapmıştır.

68 Ç.N: International Rescue Committee, 1933 yılında insani yardım, kurtarma ve mültecilere destek için kurulmuş olan kurumdur.

Generali Thilo'dur.[69] Thilo, 1968 yaz aylarında Bonn[70] Hükümeti tarafından yapılan açıklamaya göre Batı Almanya'nın Çekoslovakya sınırında yapılması planlanan "Kara Aslan" adlı askeri tatbikatın komutanıdır. Adı, Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kayıtlarında Hitler'in güney bölgesi kurmay heyeti içinde geçer. En önemli görevi Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'daki direniş hareketlerini bastırmaktır. Thilo, bu görevdeyken uyguladığı "her öldürülen bir Alman için elli rehine alınması" kuralıyla bilinir. Ayrıca esir alınan direniş liderleri, siyasi komiserler ve ulakların sorgularından sonra derhâl öldürülmesi emrini de veren kişidir.

Çok geçmeden diğer dikkat çekici etkenler de ortaya çıkmaya başladı. On bir bakanlık binası bodrumunda silah bulunduğu söyleniyordu, ağır makinalı tüfekler, el bombaları ve tanksavar silahlar. Bratislava, Ostrava ve Karlovy Vary'de de benzer silah depoları ortaya çıkartılmıştı. Prag'daki Basın Klübü binasının bodrum katında çoğunluğu Batı Alman ve ABD kaynaklı silah bulunmuştu. Bunlara ek olarak Batı Almanya'dan yasadışı yollarla ülkeye güçlü ve taşınabilir radyo vericileri sokulduğu ortaya çıkmıştı. Çekoslovakya'daki karşıdevrimci yapıların yayın faaliyetlerinin merkezi Münih'deki Batı Almanya Silahlı Kuvvetleri binasıydı. Gizli radyo verici istasyonlarının yanı sıra gizli basımevleri de kurulmuştu.

Ancak bütün bu çabalar nafileydi. Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin askeri birliklerinin Çekoslovakya'ya zamanında müdahalesi, emperyalist ve karşıdevrimcilerin sosyalizmi "geriye alma" hayallerinin suya düşmesine yol açtı. Bundan sonra emperyalistler uzun dönem stratejilerini değiştirmek zorunda kaldılar. Artık sosyalizmi "geriye almak" yerine ancak "sınırlamayı" düşünmekteler. Bundan sonra barış içinde bir arada yaşayabilmek pratik bir olasılık haline geldi.

---

69 Ç.N: Karl Wilhelm Thilo (1911–1997) Alman asker. 2. Dünya Savaşı sırasında Balkanlar'daki Nazi işgaline direnen partizan birliklerine karşı uyguladığı vahşice yöntemlerle bilinir. Savaşın sonunda ABD birliklerine teslim olur. 1947 yılında Almanya'ya dönerek yeniden asker olur. 1970 yılında general rütbesiyle emekli olur.

70 Ç.N: 1949–1990 döneminde Batı Almanya'nın fiili başkenti.

Ekonominin Onarılması

Çekoslovakya Komünist Partisi'nin değişen liderliği, siyasi alanda Marksist-Leninist ilkeleri yeniden hâkim kılınca planlı yönetime bir dönüş yaşandı. 1 Ocak 1970 tarihinden itibaren devlet planlamasının rolü yeniden tesis edildi ve toptan, perakende fiyatlar geçici olarak durduruldu. İşgücünün morali derhâl olumlu şekilde etkilendi ve bu sayede ücretlere ve maaşlara bir düzen getirildi. Döviz kurunun sabitlenmesiyle olumlu sonuçlar alındı, ekonomiye güven arttı ve işçilerin birikimleri artmaya başladı. Verimsiz ekonomik faaliyetlerini fiyat artışlarının ardına artık saklayamayan işletmeler, işgücünün üretim verimliliğini artıracak ve verimsiz harcamaların önüne geçecek adımlar atmaya başladılar. Bu dönemde kamu kaynaklarında, özellikle inşaat hammaddesi stoklarında artış gözlendi. 1970 yılında inşaat sektöründe işçi başına alınan verim yüzde altı oranında arttı.

Beşinci Beş Yıllık Plan dönemine giren 1971–75 yılları arasında ulusal gelir yüzde 32 oranında arttı. Genel olarak perakende ürün fiyatları sabit kalırken, ücretler yüzde 29 oranında arttı, gıda tüketimi yüzde 23 oranında artarken, tüketici ürünlerinin satışı yüzde 37 oranında yükseldi. Bu dönemde yaklaşık 2 milyon yeni konut anlamına gelen 614 bin yeni daire inşa edildi.

Çekoslovakya Komünist Partisi'nin 15. Kongresi'ne konuk olarak katılan Vic Eddisford, dönüşünde Büyük Britanya Komünist Partisi yönetimine ilettiği raporda şu görüşlere yer vermiştir:

> *"Ekonominin hızla ileriye doğru gittiği çok açık. Yapılan karşılaştırmalarda ekonomik durumun kötü olduğu 1969 yılı Ocak ayı verileri temel alınmaktadır. 1971 yılındaki bir önceki kongre Beşinci Beş Yıllık Planı öngörmüş, sağlam bir gelecek kurgusuna bağlı şekilde planlar yapılmıştı..."*
>
> *"Bütün gelişmeler COMECON aracılığıyla diğer Avrupalı sosyalist ülkelerle artması planlanan ekonomik bütünleşme içinde düşünülmektedir. Tüm ekonomilerin daha hızlı bir şekilde gelişmesi amacıyla sosyalist ülkeler arasında ikili ilişkiler ve eşgüdümü (özelleşme değil-y.n.) geliştirecek uygulamalar mevcut. Tüm bu uygulamalarda Sovyetler Birliği tarafından yapılan kardeşçe yardımlara çok önem verilmektedir."*

Eddisford yaptığı bilgilendirme kapsamında 1971 yılından bu yana Çekoslovakya Komünist Partisi'ne 340 bin yeni üye alındığını ve toplam üyelik sayısının nüfusun yaklaşık onda birine karşılık gelecek şekilde 1,4 milyon düzeyinde olduğunu belirtti. Yeni üyelerin yüzde 62'si işçi ve yüzde 90'ı 35 yaşının altındadır. Eddisford, "Genel izlenimler" başlığı altında şu bilgileri de paylaşır:

> *"Belirleyici ve sürekli olarak önemi belirtilen Sovyetler Birliği'yle dostluğa ve SBKP'nin öncü rolüne vurgu yapılıyor. Bu vurgu, Macaristan Kongresi'nde gözlemlediğimin ötesinde ve açıkça 1968 olaylarına atıfla yapılıyor. Çekoslovak komünistleri için bu konu asit testi*[71] *gibidir."*

Vic Eddisford'un raporunun diğer bölümleri okuyucuya az önce sunulmuş olan Beşinci Beş Yıllık Plan'ın başarılarını teyit eden rakamları içerir. Son sözünde Eddisford şunları söyler: "Kendilerinin "çalışma" delegeleri olarak adlandırdıkları kişilerin gelmesi konusunda istekliler, bu sayede durumlarının ve başardıkları gelişmelerin diğer yoldaşlar tarafından da görülmesini istiyorlar."

Ne yazık ki, bu satırların yazarının bilebildiği kadarıyla büyük

[71] Ç.N: Asid testi, altını diğer metallerden ayrıştırmak için kullanılan kimyasal ve metalurjik işlemleri anlatır. Deyim olarak bir kişi veya konunun içeriğini tam olarak öğrenmeyi ifade eder.

Britanya Komünist Partisi yönetimine Vic Eddisford tarafından sunulan olumlu rapor partinin hiçbir yayınında basılmadı. Raporun kopyaları bölge örgütlerine dağıtıldı, bazı örgütler kendi kullanımları için çoğalttı; ancak bunun ötesine geçilmedi. Raporun sonunda atıfta bulunulan çalışma delegelerine dair de bir girişimde bulunulmadı.

1976 yılında bir önceki dönemin başarılarını artırmak amacıyla yeni Beş Yıllık Plan yürürlüğe kondu. Daha plan dönemi bitmeden 1978 yılı başında gelinen düzeyi yeni yıl konuşmasında ilan eden Çekoslovakya Komünist Partisi Genel Sekreteri ve Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gustav Husak daha 1977 yılı içinde "Çekoslovak ekonomisinin dinamik bir şekilde büyüdüğünü" ve "reel ücretler ve nüfusun sosyal ve gelir seviyesinin arttığını" söyledi. Aynı zamanda "temel ihtiyaç kalemlerinin perakende satış fiyatını da belirli bir düzeyde tutmayı başardıklarını" ekledi.

Konuşması sırasında Gustav Husak, Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği ile olan kardeşlik, ittifak ve işbirliğine vurgu yaparak Çekoslovakya halklarının bağımsızlığının, Çekoslovak devletinin güvenlik, bağımsızlık ve sosyalist gelişiminin en büyük garantisi olarak Sovyetler Birliği ile olan ilişkisini işaret eder.

Çekoslovakya halklarının devrimci başarılarını temelden sarsmayı amaç edinmiş olan 1968–69 döneminde parti ve toplumda yaşanan krizle ilgili olarak da şunları söyler: "Son yıllarda hayatın tüm alanlarında elde ettiğimiz başarılı sonuçlar bize, kriz ve bozgunculuğa karşı yapılan müdahalenin ne kadar isabetli olduğunu gösteriyor."

Gustav Husak, 1978 yılının görece uygun uluslararası şartlarla başladığını söyleyerek devam ettiği konuşmasında, Sovyetler Birliği'nin yorulmadan devam eden barış girişimleri sayesinde başta Çekoslovakya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinin son otuz iki yıldır barış içinde yaşadığını hatırlatarak, geleceğe dair şu öngörüde bulundu:

> *"Dünyada hâlâ sayısız risk, gerilim ve tehlikeli çatışma başlıkları mevcut; ancak buna rağmen sorunlara barışçıl çözüm arayan ve gittikçe güçlenen ilerici güçler var. İşte bu*

yüzden uluslararası arenada geleceğe temkinli bir iyimserlikle bakıyoruz. Çekoslovakya'nın güvenliği ve bağımsızlığı, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle kurulan kardeşlik ve ittifak bağları sayesinde teminat altında olduğu için bunu daha da güçlü bir şekilde dile getirebiliyoruz."

KAYNAKÇA

- Çekoslovakya Raporu, Britanya Parlamenter Heyeti, Britanya-Çekoslovakya Dostluk Derneği, Londra 1946
- Münih Tarihiyle ilgili Sunumlar, 1958 yılında Prag'da yapılan Münih'in 20. yıldönümü kapsamındaki Uluslararası Konferansta yapılan konuşmalar, Orbis, Prag 1959
- Almanya ve Çekoslovakya 1918-1945, Alman siyaset belgeleri, Orbis, Prag 1965
- Çekoslovakya Yol Ayrımında, Guss Hall, New Outlook Yayınları, New York 1968
- Çekoslovakya-Hepimiz için Dersler, R. Palme Dutt, Labour Monthly içinde Ayın notları kısmı, Ekim 1968
- Çekoslovakya ve Karşıdevrim, Herbert Aptheker, New Outlook Yayınları, New York 1969
- Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi 1970 Aralık Plenum Toplantısı Belgeleri (Bülten No. 8 ve 9), Barış ve Sosyalizm Yayınları, Prag 1970
- Çekoslovakya Komünist Partisi 14. Kongresi, Orbis, Prag 1971
- Çekoslovak İstatistik Özeti 1971, Orbis, Prag 1972
- Klement Gottwald ve Şubat 1948, Orbis, Prag 1973
- Zafer Yolları, Sofya, Budapeşte, Varşova, Prag, Moskova ve Dresden'de eşzamanlı basım, 1974
- Çekoslovakya Komünist Partisi 15. Kongresi, Orbis, Prag 1976
- Çekoslovakya Haber Bülteni (Ocak 1978), Basın Departmanı, Londra

Yazılama

"Çekoslovakya 1918 - 1978" komünist tarihçi ve yazar Ernie Trory'nin Çekoslovakya tarihi üzerine hazırladığı bir "kitapçık". Kitapçık yazarın kendi tanımı olmakla birlikte, sosyalizm tarihi içerisinde önemli dersler barındıran 1968 olaylarını, tarihi belgelerle ve kronolojik bir doğrultuda okura sunmakta. Sosyalist devlet olma yolunda ilerlerken, uluslararası sermayeyle kol kola girerek ülkesine ihanet edenler, sosyalizme inanmışların direnişi ve dayanışması da tanıklık etmeye değer nitelikte.

10 TL
9 786059 988520